

Malatesta

(životopisné poznámky)

Vernon Richards

2015

Obsah

1	3
2	4
3	5
4	6
5	8
6	9
7	10
8	11
9	12
10	13
11	15
12	17
13	19
14	20
15	21
16	23
17	25
18	27
19	30
20	32
21	34
Příloha	35

1

Tak jsem společně s Cafierem vyrazil do Švýcarska. V té době jsem byl neduživý. vykašlával jsem krev a říkali mi, že mám souchotiny... Když jsme v noci překonávali Gotthardský průsmyk (tenkrát tam nebyl žádný tunel a museli jste se přes zasněžené hory přepravit v dostavníku), nachladil jsem se a do domu v Curychu, kde Bakunin přebýval, jsem přijel s horečnatým kašlem.

Když jsme se přivítali, Bakunin mi ustlal na lehátku a pobídl mě — málem mi k tomu přinutil —, abych si lehl, přikryl mě všemi pokrývkami, které sehnal, a naléhal na mě, abych se v klidu vyspal.

A choval se při tom tak pozorně a s mateřskou něhou, že si hned získal mé srdce.

Zatímco jsem ležel zachumlaný v posteli a všichni přítomní měli za to, že spím, slyšel jsem, jak o mně Bakunin šeptá hezká slova, a pak smutně dodal: „Jaká škoda, že je tak nemocný, velmi brzy ho ztratíme, nevydrží víc než šest měsíců.”

Tento dojemný popis svého prvního setkání s Bakuninem v roce 1872 napsal Malatesta v roce 1926,¹ kdy už mu bylo třiasedmdesát let a Bakunin byl padesát let po smrti.

I jiní tehdy poukazovali na Malatestovo chatrné zdraví. Cafiero (v dopise z roku 1875) mluví o „ubohém Malatestovi, který trpí souchotinami”, a domnívá se, že záměrem jejich pronásledovatelů je nepochybně „zadusit život, tak mladý a šlechetný, v těch odporných mlčících zdech vězeňské cely”.² Borghi zdůrazňuje, že Malatesta „byl po celý život slabý na plíce”, a dodává: „Nikdy nezapomenu na záchvaty bronchitidy, které ho sužovaly v té smrduté cele v Miláně během studené zimy 1920—1921.”³

Elena Melli, Malatestova družka z posledních let života, popisuje v dopise Damianimu z 28. července 1932 poslední týdny jeho života: „Překonal zánět průdušek, a to i napodruhé, když se mu nemoc před pár týdny vrátila. Zdálo se, že je na tom lépe a že je mimo nebezpečí, byl ale čím dál slabší, bylo to vidět den ode dne. Ani on nevěřil, že umírá, ale další záchvat na levé straně ho udusil... Během těchto posledních několika dnů sotva dýchal, dusil se, přestože dostával kyslík - 1500 litrů za pět hodin... Zemřel v pátek 22. [července 1932] ve 12.20.”⁴

¹ *Pensiero e Volontá*, 1. červenec 1926

² Max Nettlau, *Errico Malatesta. La Vida de un Anarquista* (Buenos Aires, 1923)

³ Armando Borghi, *Errico Malatesta* (Milán, 1947)

⁴ Errico Malatesta, *Scritti Scelti*, sv. 2 (Neapol, 1954)

2

George Woodcock ve své knize o historii anarchismu píše: *V polovině roku 1871 se však objevila nová skupina militantů, kteří se charakterem lišili od veteránů dřívějších bojů, co se jako první shromáždili kolem Bakunina. Vůdčí osobnosti mezi nimi - Carlo Cafiero, Errico Malatesta a Carmelo Palladino - byli mladí muži těsně po dvacítce, vzdělaní synové velkostatkářů z jižní Itálie; všichni pocházeli z regionů, kde byla chudoba mezi rolníky běžnou věcí... byli vlastně italským protějškem ruských šlechticů zachvácených výčitkami svědomí, kteří ve stejné době cítili palčivé nutkání „chodit mezi lid“¹*

Toto srovnání není, přinejmenším co se Malatesty týče, v souladu s dostupnými fakty.

O Palladinovi toho není mnoho známo. Ví se jen tolik, že to byl mladý právník, který byl v letech 1869-1871 velmi aktivní v neapolské sekci Internacionály, že koncem roku 1872 navštívil v doprovodu Cafiera Bakunina a že v roce 1874 po neúspěchu italského povstaleckého hnutí odešel do Locarna, ale nakonec se vrátil do městečka Cagnano Varano, „kde o mnoho let později za tragických okolností zemřel“.²

Carlo Cafiero (narozen v Barlettě v roce 1846 do „bohaté a reakcionářské rodiny“)³ byl členem londýnské sekce Internacionály, a Marx měl v úmyslu využít ho k tomu, aby pomohl obrátit Itálii a Španělsko k marxismu. Po svém návratu do Itálie to byl však on, kdo byl obrácen, a to částečně i Malatestovým úsilím. Bakunin pak následujícího roku tuto „konverzi“ dokončil. Zůstal aktivní do roku 1882, kdy začal podporovat sociální demokracii. O rok později se Cafiero psychicky zhroutil a už nikdy se nevzpamatoval. Zemřel v psychiatrickém ústavu v roce 1892.

Errico Malatesta se narodil v Santa Maria Capua Vetere (posádkovém městě v provincii Caserta čítajícím asi 10 000 obyvatel) 14. prosince 1853. O jeho rodinném zázemí toho víme velice málo. Obecně rozšířené mínění, že byl aristokratického původu, je nepodložené. Fabbri⁴ popsal Malatestova otce jako muže „mírně liberálních názorů“ a také jako „bohatého velkostatkáře“. Podle Nettleau⁵ patřila rodina k „drobné buržoazii a zabývala se obchodováním“ a tento popis potvrzuje i Borghi,⁶ který líčí, že Malatesta byl vždy velmi pobaven, když ho pokládali za potomka Sigismunda Malatesty, „slavného tyрана z Rimini“, který nechal v 15. století vztyčit chrám Bohu a své milence Isottě. V žilách Errica Malatesty vlak žádná šlechtická krev nekolovala. „Jeho matka a otec byli skromní sedláci.“

Z Malatestova vlastního popisu jeho prvního setkání s Bakuninem v roce 1872⁷ se dovídáme, že v té době už byla jeho matka i otec a stejně tak jeho bratr a sestra po smrti kvůli „nemocnému hrudníku“ a v jiném článku, věnovaném politickým vzpomínkám na Giuseppa Fanelliho, se zmiňuje, že v té době (1871) „byl studentem a žil se svým bratrem a starou tetou, která se o nás po smrti rodičů starala“.⁸

Internacionálu přinesli do Itálie příslušníci buržoazie, kteří pro lásku ke spravedlnosti opustili svoji třídu. V roce 1872 a také později na mnoha místech většinu (alespoň pokud jde o vedoucí a aktivní elementy) netvořili dělníci, ale mladí lidé ze střední a nižší střední třídy. (15)

¹ George Woodcock, *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements* (Londýn, 1963)

² Max Nettleau, op. cit.

³ Tamtéž

⁴ Luis Fabbri, *Malatesta* (Buenos Aires, 1945)

⁵ Max Nettleau, op. cit.

⁶ Armando Borghi, *Mezzo Secolo di Anarchia* (Neapol, 1954)

⁷ *Pensiero e Volontá*, 1. červenec 1926

⁸ *Pensiero e Volontá*, 16. září 1925

3

Není pravda, že by měl Malatesta v roce 1871 „těsně po dvacítce“; bylo mu teprve 17 let, byl už ale aktivní v politickém boji. Když mu bylo čtrnáct, protestoval proti jisté lokální nespravedlnosti tím, že napsal dopis králi Viktoru Emmanuelovi II. Fabbri¹ tento dopis popisuje jako „drzý a výhružný“ a úřady jej vzaly dostatečně vážně na to, aby nařídily jeho zatčení (25. března 1868). S pomocí přátel zařídil Malatestův otec synovo propuštění z vězení a také odvrátil hrozbu, že bude odeslán do speciální školy, „vzhledem k tomu, že rodina tak zanedbala jeho výchovu jako loajálního poddaného koruny“.²

Při večeři po Malatestově propuštění se otec snažil synovi vyčinit, nebo ho aspoň varovat, aby byl v budoucnu opatrnější. Fabbri nám ale říká, že odpověď mladého Malatesty byla natolik nekompromisní, že jediné, co mu na to otec se slzami v očích mohl říct, bylo: „Ubohý hochu, nerad ti to říkám, ale tímto způsobem skončíš na šibenici.“³

O dva roky později (1870) byl Malatesta podle Angioliniho⁴ po jedné demonstraci v Neapoli zatčen a odsouzen a také byl na rok vyloučen z Neapolské univerzity, kde studoval medicínu.

Malatestovo vzdělání začalo na lyceu v Santa Marii, brzy ale přestěhoval s rodiči do Neapole, kde navštěvoval piaristickou školu a studoval klasiky.⁵

*Byl jsem tenkrát (1868) mladík věnující se studiu rétoriky, historie Říma a Giobertiho filozofie. Mým učitelům se nepovedlo potlačit ve mně síly přírody, takže jsem byl schopen zachovat si i v hloupém a charakter kazícím prostředí moderní školy duševní zdraví a ryzost srdce.*⁶

Od piaristů pak přešel ke studiu medicíny na Neapolské univerzitě. Než se připojil k Internacionále, mohl dokončit nanejvýš tři roky studia medicíny a léta po tomto zásadním rozhodnutí byla natolik naplněna politickými a revolučními aktivitami, že je celkem nepravděpodobné, že by někdy studium dokončil.⁷

¹ Luigi Fabbri, op. cit.

² Max Nettlau, *Errico Malatesta. El Hombre, el Revolucionario, el Anarquista* (Barcelona 1933)

³ Luigi Fabbri, op. cit.

⁴ Angiolini citován v Max Nettlau, *Errico Malatesta. La Vida de un Anarquista*

⁵ Max Nettlau, op. cit.

⁶ *Questione Sociale* (Florence, 1884) citováno v Max Nettlau, op. cit.

⁷ Max Nettlau, op. cit.

4

Ve čtrnácti letech se v něm probudilo republikánské smýšlení, a proto požádal o členství ve Všeobecném svazu republikánů; Mazzini ale jeho přihlášku zamítl, protože prý Malatestovy sklony byly příliš socialistické a brzy by přešel k Internacionále. Malatesta do té doby o Internacionále neslyšel. Aby ukojil svou neutuchající zvědavost, pustil se do zjišťování dalších informací. Při pátrání se setkal s mnoha členy italské sekce Internacionály a ocitl se pod vlivem Fanelliho a Palladina. K Internacionále se připojil v roce 1871, pár měsíců po „inspirujících“ událostech Pařížské komuny. Jeho vstup do neapolské sekce byl začátkem nové fáze její aktivity.

Mnoho Malatestových přátel mezi studenty jej následovalo, stejně jako jedna skupina dělníků.¹ Byl totiž nejen velmi výkonný, ale také schopný nadchnout lidi kolem sebe a toto nadání si podržel po celý život.

O mnoho let později popsal život militanta v těchto dnech „nadšení“, kdy byli internacionalisté „připraveni pro svou věc kdykoliv podstoupit jakoukoliv oběť a inspirovaly je ty nejrůžovější naděje“.²

Každý dával na propagaci vše, co si mohl i nemohl dovolit a když se peněz nedostávalo, s radostí jsme prodávali věci z domácnosti a odevzdaně jsme Čelili výtkám našich vlastních rodin. Kvůli propagaci jsme zanedbávali práci i studia. Revoluce byla každopádně na spadnutí a měla vše napravit. Člověk šel často do vězení, ale jenom ho to posilnilo, pronásledování jen podněcovalo náš entuziasmus. Je pravda, že perzekuce byly v té době směšné ve srovnání s tím, co přišlo později. Tehdejší režim se zrodil ze série revolucí; úřady, přísné od šamého počátku, alespoň co se dělníků týče (obzvláště na venkově), ještě projevovaly jistý respekt ke svobodě politického zápolení, a také se do jisté míry styděly, že se podobají bourbonským a rakouským vládcům. To ovšem zmizelo s tím, jak se režim více zkonsolidoval a boj za národní nezávislost ustoupil do pozadí.

Neváhá ale také poukázat na všechny ty bludné politické představy, kterými tenkrát svůj entuziasmus živili.

Věřili jsme ve všeobecnou nespokojenost a vzhledem k tomu, že chudoba postihující masy lidí byla skutečně nesnesitelná, mysleli jsme, že stačí jít příkladem a se zbraněmi v rukou provolávat heslo „Pryč s urozeným panstvem“, aby se pracující masy pustily do buržoazie a zmocnily se půdy, továren a všeho, co vytvořily vlastním úsilím a co jim bylo vzato. A pak jsme samozřejmě měli mystickou víru v ctnosti lidu, v jeho schopnosti, v jeho rovnostářské a svobodomyšlné instinkty.

Skutečnost tehdy i později (ale vlastně i předtím) prokázala, jak daleko jsme byli od pravdy. Bylo až příliš jasné, že hlad nevede k revoluci, pokud si lidé neuvědomují svá osobní práva a pokud zde není žádná idea vedoucí k akci; vyvolává nanejvýš sporadická povstání, která signori, pokud jsou aspoň trochu rozumní, mnohem snáze ovládnou rozdáváním chleba a tím, že z balkonů pohodí hučícímu zástupu pár drobných, než tím, že by nařídili karabiniérům do něj střílet. A kdyby nás naše touhy tolik nezaslepovaly, snadno bychom si poušimli onoho deprimujícího, a tudíž kontrarevolučního efektu, který hlad způsobuje, i skutečnosti, že naše propaganda byla nejeefektivnější v těch oblastech, které byly ekonomickými těžkostmi postiženy nejméně, a mezi těmi pracujícími (většinou řemeslníky), kteří byli v méně obtížné finanční situaci.

Na rozdíl od mnoha revolucionářů, kteří přes stromy svých snů nikdy nezahledli les reality, Malatesta už v raném stadiu svého politického života podroboval všechny naděje a teorie svých

¹ Tamtéž

² Malatesta v předmluvě k Nettlauovi, op. cit.

současníků a učitelů kritické zkoušce reality. Je ale důležité zdůraznit, že na rozdíl od mnoha idealistických revolucionářů a aktivistů misionářského typu, kteří v duchu hesla „akce především“ pohrdají všemi, kdo se opovází zastavit a přemýšlet, načež svůj misionářský zápal brzy strati a svůj aktivismus obrátí k všednější činnosti, Malatesta se revolučních aktivit nikdy nevzdal a nikdy neztratil optimismus. Jeho optimismus musíme vnímat spíše jako důvěru v sama sebe a ve své nejbližší přátele než jako slepou víru v některé anarchisty a v zářnou socialistickou budoucnost.³

V roce 1884, kdy mu bylo třicet, napsal unikátní autobiografický článek⁴ zamýšlený současně jako varování i jako pobídnutí tehdejší mládeži. Popisuje v něm své mladistvé pocity, své sny o „ideálním světě“ a svou víru v „republiku“ (v důsledku čehož si poprvé zevnitř prohlédl královské vězení); když ale vstoupil do reálného světa, hned si uvědomil, jaké problémy je třeba překonat, aby bylo toho ideálního světa dosaženo, a také skutečnost, že republika je vláda jako každá jiná, a někdy dokonce horší.

³ *Questione Sociale*, citováno v Max Nettlau, *Errico Malatesta*

⁴ *Questione Sociale*, citováno v Max Nettlau, *Errico Malatesta*

5

Už v mládí pochopil Malatesta nebezpečí kultu osobnosti, aniž by ale podceňoval význam jakéhokoliv člověka nebo nedokázal v jiných rozpoznat výjimečné kvality či jejich vliv na svůj vlastní rozvoj. Skutečnost, že si už v raném věku musel vybrat mezi celou plejádou „velkých mužů“ - Garibaldim, Mazzinim, Marxem a Bakuninem -, mu umožnila brzy porozumět nebezpečí, které pramení ze spojování myšlenek s osobnostmi. A skutečně, na osmém kongresu Mezinárodní asociace pracujících konaném v Bernu v říjnu 1876 Malatesta (který byl jedním z italských delegátů) protestoval proti zvyklosti nazývat je bakuninisty: „...protože jimi nejsme, jelikož nesdílíme všechny Bakuninovy teoretické a praktické ideje, a především proto, že nenásledujeme muže, nýbrž ideje, a proti této zvyklosti vtělovat princip do osoby protestujeme.“¹

O Mazzinim mluví následovně: „Asi ho podráždilo, že přišel o jakýsi pontifikát, který nad revolučním hnutím po mnoho let zastával, protože divoce zaútočil na Komunu a i na Internacionálu a svým stoupencům bránil podniknout kroky, které se chystali učinit.“² A píše také o Garibaldiho přívržencích a o „jejich ducem“³ (výrazem „il duce“ nazýval sám sebe i Mussolini, a jelikož Malatesta napsal svou poznámku o Garibaldim v roce 1927, kdy Mussoliniho moc vrcholila, použití tohoto terminu pro Garibaldiho lze jen stěží považovat za lichotivé).

A přesto patrně právě proto, že bojoval proti ideji jakéhosi supermuže, byl při poukazování na kvality a úspěchy svých současníků a „učitelů“ stejně velkorysý, jako byl nekompromisní při kritice jejich osobních slabin a toho, co považoval za jejich politické chyby. Tento přístup je dobře patrný v Malatestově vzpomínkovém článku o Petru Kropotkinovi, který je přiložen na konci těchto poznámek, a také v krátké, ale velkorysé obraně Mazzimho (1922):

Byli jsme proti Mazzinimu kvůli tomu, jak chápal sociální boj, kvůli tomu, že Itálii a Římu přisuzoval poslání dané prozřetelností boží a kvůli jeho náboženskému dogmatismu. Vždy tu byly, jak už se to v zápalu boje stává, výstřelky a nedorozumění na obou stranách; v duchu objektivity však uznáváme, že v hloubi našich srdcí a v citech, jež nás inspirovaly, jsme mazziniovcí právě tak, jako byl Mazzini intencionalistou.

Fundamentální rozdíly v metodách existovaly a přetrvávají, stejně jako zdebyly a stále jsou základní rozdíly ve filozofických konceptech, podněcoval nás ale stejný duch. Láska mezi lidmi, bratrství, sociální spravedlnost a solidarita, duch obětování a povinnosti. A navíc rozhodná a nesmířitelná nenávisť k institucím monarchie.⁴

¹ Max Nettlau, op. cit.

² Tamtéž

³ Malatesta v předmluvě k Nettlauovi, op. cit.

⁴ *Umanitá Nova*, 11. březen 1922

6

Mezi těmi, kdo ovlivnili jeho vlastní vývoj, zaujímá čestné místo Bakunin. Malatesta o něm mluví jako o „velkém revolucionáři, ke kterému jsme všichni vzhlíželi jako ke svému duchovnímu otci”.

Jeho největší předností byla schopnost „předávat víru, touhu po akci a oběti všem, kdo měli možnost se s ním setkat. Rekl by, že člověk musí mít le diable au corps (dábla v těle); a to on určitě v sobě a ve svém duchu měl.”

Byl jsem bakuninista, stejně jako byli v těch dávných dnech všichni moji soudruzi. Dnes (a už po mnoho let) bych se tak neoznačil. Ideje se vyvinuly a pozměnily. Dnes mi připadá, že Bakunin byl v politické ekonomii a v interpretaci historie příliš marxistický- připadá mi, že se jeho filozofie bezvýhodně zmítá v rozporu mezi mechanickým pojetím světa a vírou v účinek vůle na osud člověka i lidstva. Ale to vše není zas tak důležité. Teorie jsou nejisté a proměnlivé koncepty a filozofie je zpravidla tvořena hypotézami postavenými na vodě a má na život jen malý nebo žádný vliv. A Bakunin zůstane navždy naším velkým mistrem a inspirací, navzdory všem možným neshodám.

Co stále žije, je jeho radikální kritika principu autority a státu, který ji ztělesňuje, stále žije boj proti jejich lžím, dvěma podobám útlaku a vykořisťování mas: té demokratické a té diktátorské; a žije jeho mistrné vyvrácení toho falešného socialismu, kterému říkal uspávací a který usiluje, ať už vědomě nebo nevědomky, o upevnění vlády buržoazie tím, že ukolébává pracující planými reformami. A žije především jeho silná nenávist ke všemu, co degraduje a pokořuje člověka, a jeho osvícená láska ke svobodě pro všechny.

7

Jak ale sám o tomto období píše, „přestože nikdo z nás Marxe nečetl, přece jen jsme byli příliš marxističtí“. Fabbri má za to, že období, v němž došlo u Malatesty k přechodu od anarchismu První internacionály k anarchismu, který zastával až do konce života, představuje oněch sedm až osm let mezi vydáváním novin *L'Associazione* (Londýn, 1890) a *L'Agitazione* (Ancona, 1897). Tentýž autor si nicméně všimá, že již v *La Questione Sociale* (Firence, 1884) se celkem zřetelně projevují jisté fundamentální aspekty jeho vývoje. Malatesta v *L'Agitazione* publikoval šest článků o „Individualismu

v anarchismu“ a „Harmonii a organizaci“, v nichž sice nepolemizuje otevřeně s Kropotkinem, ale předkládá interpretaci anarchismu, jež je v otevřeném rozporu s Kropotkinovým pohledem, vyjádřeným v *Dobývání chleba* a dalších textech z té doby.¹

Malatesta popisuje svoji „evoluci“ v dopise Fabbriho,² kde potvrzuje Fabbriho názor, že od roku 1897 už své názory měnil jen v detailech. Tehdy „jsem choval větší důvěru a víru v syndikalismus, nebo spíše v syndikáty, než chovám teď, a komunismus se tenkrát zdál být jednodušším a snáze dosažitelným řešením, než jak se zdá dnes“. A pokračuje poukazem na ještě větší rozdíl mezi svými idejemi z roku 1897 a těmi z let 1872-1874. „Tenkrát jsme byli ‚kropotkinovci‘ dokonce ještě před Kropotkinem (ve skutečnosti Kropotkin tyto ideje, které přijal za vlastní, již mezi námi našel široce rozšířené ještě předtím, než se sám přidal k ‚baku ninovskému‘ křídlu internacionálního hnutí).“ Sireji na to poukazuje v článku „Otázka revizionismu“ (1927) a také ve svých „Vzpomínkách“ na Kropotkina, připojených k těmto poznámkám.

¹ Max Nettlau, op. cit. (Barcelona, 1933)

² Max Nettlau, ve *Freedom Bulletin*, prosinec 1932

8

Malatesta byl „hotovým“ anarchistickým propagandistou. Již ve svém raném politickém životě ztratil jakékoliv iluze o historické nevyhnutelnosti a uvědomil si, že věci se změní jen tehdy, mohou-li být lidé vytrženi z apatie a postrčení („spingere“ - italsky postrčit, tlačit - je jeho oblíbené slovo a člověk na ně při čtení jeho textu stále naráží) k tomu, aby mysleli a jednali sami za sebe. Byl proto neúnavným propagandistou mluveným i psaným slovem. Protože si byl ale vědom limitů propagandy jako takové, byl rovněž aktivistou a rozumně plánovanou přímou akci vnímal jako zásadní aspekt při přípravě prostředí pro revoluci. Třetí ingrediencí tohoto anarchistického propagandisty bylo to, že začal jako internacionalista a zůstal jím až do konce života.

Malatesta byl opravdovým internacionalistou, protože miloval lidstvo, aniž by přestal milovat Itálii. „Není absurdní myslet si,“ napsal jednou v odpovědi šokovanému soudruhovi, „že člověk, který miluje všechny země, dívá se na svět jako na svou ideální zemi a snaží se učinit jej skutečnou vlastí všech lidí spojených bratrstvím v práci a společném blahobytu, by měl dělat výjimku u země, kde se narodil, a u lidí, s nimiž má nej bližší vztah?... Ať žije Itálie, ano a tisíckrát ano, a ať žijí všechny země světa. A nemyslím samozřejmě politické státy, které chceme vidět všechny v troskách, ale lidi osvobozené od veškerého politického a ekonomického útlaku“.¹

Malatesta věnoval tolik aktivity a přemýšlení italské politické scéně proto, že cítil, že mezi lidmi, s nimiž sdílí (mimo jiné) společný jazyk, může k boji přispět efektivněji. Jak ale sám píše:

*Pro nás je naší zemí celý svět; pro nás je každý lidský úspěch i úspěchem našim a stejně tak každá lidská hanba. Itálie je součástí světa, a jestliže jejímu osvobození věnujeme obzvláštní úsilí, pak jen proto, že zde naše aktivita může být efektivnější, protože tu máme příbuzné, přátele a soudruhy, které zvláště milujeme... Ale to vše je tak očividné, tak prosté, tak samozřejmé a bylo to řešeno už tolikrát, že člověka unavuje to opakovat.*²

¹ *Umanitá Nova*, 24. srpen 1921

² Tamtéž

9

Kvůli zvláštní pozornosti, kterou mu věnovala italská vláda a policie, strávil Malatesta skoro polovinu života v exilu. Jeho první období strávené v exilu začalo v roce 1878, kdy mu bylo pětadvacet let. Do Itálie se vrátil v roce 1883, ale hned následujícího roku odjel do Jižní Ameriky. Vrátil se až v roce 1897, kdy vydával *L'Agitazione*, ale roku 1899 byl už zase v exilu. Pak v Itálii strávil sotva rok v letech 1913-1914. Znovu vstoupil na italskou půdu až v roce 1919 a zůstal tam třináct let, až do své smrti v roce 1952 (s výjimkou krátké návštěvy Švýcarska v roce 1922 u příležitosti padesátého výročí konference Internacionály v St. Inner, které se v mládí zúčastnil jako delegát neapolské sekce). Tak strávil Malatesta třicet pět let života v exilu, mnoho z nich naplněných aktivitou, ale mnoho z nich i frustrovaný nečinností. Je ovšem zřejmé, že ani v exilu neztratil kontakt s politickým životem v Itálii.

V době, kdy píšu tyto řádky, doplnil deník *Sunday Telegraph* (vydání z 25. 10. 1964) recenzi Jolloy knihy *Anarchisté*¹ fotografií Malatesty s popiskem „Nebezpečný typ“. Profesor George Woodcock ve své *Historii* naopak zachycuje romantický obraz „potulného rytíře“ pohybujícího se Evropou i Orientem a „hledajícího revoluční dobrodružství“. Další obviňovali Malatestu (ještě za jeho života) z toho, že je zbabělec, který nikdy nezůstal, aby čelil důsledkům svých činů. Malatesta byl „nebezpečný typu, ale ne v tom smyslu, jaký naznačuje *Sunday Telegraph*, který dal své recenzi titulek „Gang k ničemu“. Byl nebezpečný, co se týče vlád, současně byl ale lidmi různého společenského postavení po celém světě obdivovaný a respektovaný jako charakterní člověk s vizí. Jeho život byl skutečně plný příhod, které - když se na ně člověk dívá zpětně - by bylo možné označit jako „romantické“, ale je celkem jasné, že po raných letech, kdy si Malatesta a jeho přátelé o zatčení a uvěznění přímo koledovali a brali to jako součást svých propagačních aktivit, dospěl k názoru, že na svobodě (a to dokonce i v exilu) může jako propagandista působit efektivněji než ve vězení. To mu na druhou stranu nebránilo v tom, aby někdy podstupoval velké riziko. Můžeme ovšem říct, že se jednalo o promyšlené podstupování rizika.

Malatesta, jak ho vidím já, nebyl ani romantický, ani mučednický typ.

Nechyběl mu smysl pro humor a byl si vědom svého významu jako politického myslitele a známé osobnosti; nikdy ale nebyl ani exhibicionista, ani pozér. Samozřejmě usiloval o uznání a o následování, ale vždy na základě síly svých argumentů, které nikdy nepoškodil tím, že by pěstoval kult své osobnosti, Pravdou zůstává, že Malatestovy myšlenky a činy vyvolávaly vášnivé diskuse nejen mezi italskou levicí, ale i uvnitř anarchistického hnutí samotného a středobodem ostrých debat italského anarchistického hnutí přestaly být teprve po jeho smrti.

¹ James Joli, *The Anarchists* (Londýn, 1964)

10

To, že Malatesta rozhodně nebyl revolucionářem vyhledávajícím dobrodružství, jasně dokazují i vcelku neaktivní roky 1900-1919, strávené v exilu v Londýně, přerušené jen jeho účastí na mezinárodním anarchistickém kongresu v Amsterdamu (1907) a méně než rok trvajícím návratem do Itálie (1913-1914), Jeho příspěvek na kongresu byl pozoruhodný praktickými návrhy i postoji.

Malatestův návrat do Itálie (1913-1914) je příkladem důkladnosti a energie, s nimiž se pouštěl do každého úkolu, který na sebe vzal (a nesmíme zapomenout, že mu tenkrát bylo šedesát, což je věk, ve kterém už mnozí další revolucionáři byli po smrti nebo spali na vavřínech a sepisovali paměti). K tomuto rozhodnutí ho přimělo mnoho faktorů, mezi nimiž bylo tím hlavním politické „tušení“, že situace v Itálii je po nepo pulární tripolské válce zralá pro nějakou „praktickou“ iniciativu. V té době bylo italské anarchistické hnutí rozpolčené interními a osobními polemikami, což bylo většinou dílo hrstky „soudruhů“, kteří pak v patřičný Čas přesunuli své aktivity do buržoazních stran, jak už to tak často chodí. Právě s vidinou hnutí znovu sjednotit se Cesare Agostinelli, kloboučník z Ancony a Malatestův druh ve zbrani, obrátil na Malatestu v Londýně a také na Fabbriho, který v té době pracoval jako vesnický učitel v kraji Emilia, s nápadem začít v Anconě vydávat anarchistické noviny. Oba zareagovali nadšeně.

Fabbri byl pověřen vypracováním konceptu oběžníku, který by oznámil chystané nové periodikum, pro něž Malatesta navrhl název *Volontá* (italsky „vůle“). První číslo vyšlo v Anconě v Červnu 1915 a Malatesta je redigoval z Londýna. Fabbri píše, že „hned od začátku neslo nové periodikum rysy dřívějších Malatestovvch novin“.¹

Ohledně úvodního čísla napsal Malatesta z Londýna svému příteli (Červen 1913): „Co si myslíš o prvním čísle *Volontá*? Typograficky je příšerné. Kvalita papíru je otřesná. Světlý tisk na šedém papíru, písmena příliš namačkaná na sebe atd. Nicméně... zlepšíme to.“ Dne 16. června napsal Agostinellimu „Přišlo mi druhé Číslo. Je mnohem lepší, dobrá práce! Pokud budeme pokračovat ve zlepšování, mohli bychom nakonec vytvořit něco opravdu dobrého. Dnes večer ti pošlu úvodník. Měl by ti přijít do čtvrtka. Zkus na něj nechat místo. Mám skluz a očekávám, že dostanu vynadáno. Ale v budoucnu to vynahradím, abys mě už nemusel hubovat...“² Cituji tento úryvek, protože se mi zdá, že osvětluje Malatestův charakter, jeho prostotu, lidskou srdečnost a soudružst ví lépe než cokoliv, co by o něm mohl napsat někdo jiný.

V dopise Fabbriho prozradil Malatesta tajemství, „které tě potěší - rozhodl jsem se přijet do Itálie“. A Luigimu Bertoniho (vydavateli dvojjazyčného anarchistického čtrnáctideníku *Le Réveil / Il Risveglio*, který po mnoho let vycházel v Ženevě) napsal (5 července 1915): „Rozhodl jsem se, že koncem měsíce odcestuji do Itálie. Upřímně, zdá se mi nemožné dělat noviny z takové dálky tak, aby odpovídaly potřebám stávající situace, a navíc bych nerad pobízel ostatní, aby jednali, zatímco sám zůstanu schován v bezpečí [v Londýně].“³

Malatestovy aktivity jakožto organizátora, propagandisty a revolučního agitátora během tohoto několikaměsíčního období můžeme popsat i s určitými detaily díky skutečnosti, že při spojeneckém bombardování Ancony za druhé světové války byla zničena policejní stanice. Dva anarchisté pátrající v troskách našli Malatestův policejní spis, který pak Borghi publikoval jako přílohu poválečného vydání Malatestovy biografie, kterou napsal.⁴ Otištěný materiál pochází z deníku kapitána anconských četníků.

¹ Luigi Fabbri, op. cit.

² Errico Malatesta, *Scritti Scelti* (Neapol, 1954)

³ Tamtéž

⁴ Armando Borghi, *Errico Malatesta* (Milán, 1947)

„Malatestův návrat z Londýna byl signálem pro znovuoživení anarchistického hnutí v Anconě“, které se předtím smrškovalo na několik „neuspořádaných a neaktivních skupin“ bez prostředků. „Malatesta se okamžitě pustil do nového organizování. Věnoval se revoluční propagandě na setkáních a shromážděních i prostřednictvím letáků a článků v týdeníku *Volontá*, jehož je vydavatelem a který je tiskovým orgánem skupiny.“

„V listopadu 1913, poté co spojil všechny anarchistické živly z Ancony, s úspěchem založil Kroužek sociálních studií, kde se členové a sympatizanti scházejí ke čtení o sociálních tématech, k diskusím a propagandistickým shromážděním, kterým často Malatesta osobně předsedá. Během krátké doby v Anconě anarchisté a jejich sympatizanti dosáhli počtu asi 600 osob, převážně šlo o nosiče z přístavu, dělníky a kriminální živly z města.“ Následuje seznam dalších předních anarchistů, mezi nimiž je Malatesta „nepochybným vůdcem“. „Je jich 33 a soudě dle jejich řemesel a povolání a jejich věku představují reprezentativní průřez dělnickou komunitou. Zahrnují ševce, řezbáře, dělníky z loděnic, pouliční prodejce, holiče, prodavače a jednoho studenta. Jejich věkové rozpětí začíná těsně po dvacítce, dominují třicátníci.“

Kapitán si do deníku také poznačil, že Malatesta měl časovou jízdenku, která mu umožňovala cestovat kamkoliv v rámci státní železniční sítě, a že „velmi často cestuje a udržuje kontakt s předními lidry a je ve stálém spojení s jinými anarchistickými skupinami“. A člověk má pocit, že následující zápis byl pořízen se směsí strachu a obdivu k tomuto muži:

Jeho kvality coby inteligentního bojovného řečníka, který se snaží přesvědčit klidným a za žádných okolností agresivním jazykem, jsou plně využívány k obnovení vyčerpaných sil, k získání konvertitů a sympatizantů, nikdy přitom neztrácí ze zřetele svůj hlavní cíl, kterým je sjednotit síly strany a podkopat základy státu tím, že bude narušovat jeho fungování, paralyzovat jeho služby a provádět antimilitaristickou propagandu, dokud nenastanou vhodné podmínky ke svržení a zničení stávajícího státu.“

Ti, kdo podceňují úsudek policie, musí v tomto případě udělat výjimku! Malatesta ovšem vždy upozorňoval na ty, kdo se mu snažili vkládat do úst slova, jež nikdy neřekl, aby na něj pak mohli zaútočit, a také usiloval o to, aby vše, co řekne, bylo naprosto jasné a nikdo si to nemohl špatně vyložit. A teď můžeme dodat, že dokonce ani policajtovi smysl jeho slov neunikl!

Mezi srpnem 1913 a květnem 1914 uvádí kapitán třicet sedm „anarchistických demonstrací“ v provincii, které stojí za povšimnutí, přičemž na jednadvaceti z nich vystoupil Malatesta jako řečník nebo jako jeden ze skupiny řečníků.

Kolika soukromých setkání se Malatesta během těchto měsíců zúčastnil, nedokázal říci ani kapitán, neboť poznamenává: „Do Malatestovy organizační práce je složité proniknout z důvodu obezřetnosti, s níž jedná, a mlčenlivosti jeho spolehlivých přátel.“

A jeho soudruh ve zbrani a současně životopisec Fabbri⁵ popiše, jak během svého krátkého pobytu v Itálii Malatesta také přednášel a mluvil na shromážděních ve velkých italských městech, jako

jsou Řím, Milán, Florencie, Turín, Livorno atd. Jako novinář se také účastnil konferencí různých levicových stran a dělnických organizací, které ho zajímaly především proto, že se snažil odhadnout, jakou roli by mohly hrát v revolučním zvratu, k němuž upínal své naděje.

⁵ Luigi Fabbri, op. cit.

Takzvaný Rudý týden vypukl právě na konci Malatestova krátkého pobytu v Itálii (červen 1914). Časopis *Freedom* otiskl následující reportáž z „generální stávky a povstání v Itálii“, již napsal sám Malatesta, který už byl zpět v Londýně, poté co se mu na poslední chvíli podařilo uniknout zatčení.¹

Události, jež se nedávno odehrály, mají obrovský význam ani ne tak samy o sobě, ale jako ukazatel nálady italského lidu a toho co můžeme očekávat v brzké budoucnosti. Bezprostřední příčinou vzpoury byl masakr neozbrojených demonstrantů Četnictvem města Ancony. Již rok vedou revolucionáři a dělnické organizace všech politických odstínů agitaci ve prospěch několika obětí vojenského despotismu a za zrušení trestních praporů, do nichž jsou posíláni všichni mladí vojáci, o nichž je známo, že zastávají protimonarchistické a antiburžoázní názory. Podmínky jsou tam barbarské a nešťastní mladí muži jsou podrobeni všemu možnému duševnímu i fyzickému týrání.

Protože se shromáždění a demonstrace konaly sice po celé Itálii, ale v různé dny, zdálo se, že nedělají na vládu velký dojem. Odborová rada Ancony proto navrhla zorganizovat manifestace po celé zemi v jeden den, přičemž tím dnem mělo být výročí sjednocení Itálie a ustavení monarchie. Jelikož se při této příležitosti vždy konají velké vojenské přehlídky, soudruzi se domnívali, že vláda bude muset přehlídku odložit, aby byly jednotky k dispozici pro udržení "pořádku". a pozornost celé veřejnosti se tak přitáhne k demonstraci.

Nápad navržený soudruhy z Ancony byl všude přijat s nadšením všemi opozičními skupinami. Ministr nařídil policii, aby zabránila jakýmkoliv veřejným demonstracím. To nás samozřejmě neodstrašilo. Vlastně jsme počítali s tím, že policejní zákaz přinese demonstraci ještě větší publicitu a vyprovokuje masy k odporu.

Aby četníci zastavili lidi, kteří vycházeli ze sálu, kde se konalo shromáždění, a zabránili jim jít demonstrovat na náměstí, vystřelili do neozbrojeného davu. Tri dělníky zabili a zranili dvacet dalších. Po tomto masakru se četníci ve strachu chvátali ukrýt do kasáren a lid byl zanechán jako vládce města. Bez jakýchkoliv řečí hned vypukla generální stávka a dělníci se sešli ke schůzi v budově Odborové rady.

Vláda se snažila zabránit tomu, aby byly informace o událostech v Anconě odtelegrafovány do jiných částí země, nicméně zanedlouho se zprávy rozšířily a stávky vypukly ve všech italských městech. Obě spolkové dělnické organizace Itálie - Všeobecná konfederace práce (která je reformistická) a Unione Sindacale (která má revoluční tendence) - vyhlásily generální stávku a totéž udělal i Svaz železničářů.

Tyto stávky a demonstrace v několika městech vyprovokovaly nové konflikty s policií a nové masakry. Najednou bez jakékoli vzájemné domluvy (lidé v jednom místě nevěděli, co se děje v jiném, jelikož spojení bylo přerušeno) nabralo hnutí všude charakter povstání a na mnoha místech byla vyhlášena republika, což pro lidi znamenalo autonomní komunu.

Vše šlo ohromně, hnutí se rozvíjelo a stávka na železnici která se rozšířila na všechny tratě, paralyzovala vládu; pracující začínali dělat kroky ke skutečnému komunismu se zřetelem na reorganizaci společenského života na novém základě; když tu náhle Konfederace práce svým rozhodnutím, které můžeme označit jako zradu, nařídila stávku ukončit a zasela tak mezi pracující zmatek a sebrala jim odvahu.

Vláda neotálela tohoto stavu využít a začala obnovovat „pořádek“. Kdyby nebylo této zrady ze strany Konfederace, sice by to ještě neznamenal revoluci, protože masy ještě nebyly dostatečně připraveny a ne zcela situaci chápaly, ale hnutí by určitě získalo větší rozměr a mnohem větší význam.

Tyto události každopádně prokázaly, že masy lidí nenávidí současný řád, že pracující jsou připraveni využít každou příležitost ke svržení vlády a že když je boj namířen proti společnému nepříteli - to jest proti

¹ *Freedom*, červenec 1914

vládě a buržoazii —, jsou všichni bratry, ačkoliv se může zdát, že je pojmenování socialisté, anarchisté, syndikalisté nebo republikáni rozděluje.

Teď je na revolucionářích, aby z tohoto stavu něco vytěžili.

12

Když krátce po jeho návratu do Londýna vypukla první světová válka (srpen 1914), nejenže se jakékoliv anarchistické aktivity zkomplikovaly kvůli zavedeným omezením, ale hnutí se navíc ve svém postoji k válce rozdělilo, Řadu jeho aktivit proto neutralizovaly interní polemiky. V časopise *Freedom* z listopadu 1914 najdeme články od Kropotkina, Jeana Gravea a Čerkezova a také dopis belgického anarchisty Verbelena, všechny předkládající argumenty, proč by anarchisté měli podporovat Dohodu. K vyvrácení jejich argumentů napsal Malatesta příspěvek „Anarchisté zapomněli na své zásady“. Název byl zvolen celkem nešťastně, protože jak sám Malatesta v prvním odstavci poznamenává, celá věc se týkala jen menšiny anarchistů, i když mezi nimi byli „soudruzí, které nejvíce milujeme a respektujeme“. A přece autor nedávné studie „Anarchisté“ na základě tohoto titulu naznačoval, že Malatesta byl osamělým hlasem volajícím na anarchistické poušti:

[Malatesta] měl s Kropotkinem rozepří kvůli Kropotkinově podpoře války a zůstal hlasem anarchistického svědomí neustále hlásajícím, že - abychom citovali název jednoho z jeho anglicky psaných článků z roku 1914 - „Anarchisté zapomněli na své zásady“.¹

Jak poznamenává Joll, v roce 1919 se „Malatesta vrátil do Itálie jako vítěz“ (s. 179), zatímco Kropotkin se po návratu do Ruska v létě 1917 „ocitl v podivné pozici, neboť ho jeho podpora války odcizila od téměř všech revolucionářů na levici“ (s. 180).

Ve skutečnosti nebýt toho, že tehdejší vydavatel *Freedom* Thomas Keell, který byl stejně jako Malatesta a převážná většina anarchistického hnutí proti válce, poskytl „proválečným anarchistům“ více než férový prostor pro vyjádření, Kropotkin a jeho stoupenci by se na politické poušti ocitli ještě dříve.

Když se Itálie přidala k Dohodě, Malatesta zopakoval svůj odpor k válce v článku nadepsaném „Itálie také!“ (*Freedom*, červen 1915). V něm truchlí nad skutečností, že navzdory tomu, „že velká většina socialistů a syndikalistů a všichni anarchisté (až na pár výjimek) stáli pevně proti válce“, což „nám dávalo naději, že se Itálie tomuto masakru vyhne a bude si šetřit všechny síly na budování míru a civilizace“, Itálie „byla do tohoto krveprolití zatažena“. A dodává:

Pro nedostatek spolehlivých informací neznáme současnou situaci v Itálii a skutečné faktory, které zapříčinily tak rychlou změnu v jejím postoji. Ale zprávy, jež se donesly do Londýna, přece jen obsahují jednu pozitivní věc. Italská vláda tušila, že by nebylo bezpečné vést válku, aniž by potlačila všechny svobody a uvěznila velké množství anarchistů. To znamená, že anarchisté zůstávají věrni svým barvám až do konce, a co je důležitější, že se vláda obává jejich vlivu na masy.

To nám dává jistotu, že jakmile se válečná horečka zmírní, budeme schopni znovu začít svou vlastní válku - válku za lidskou svobodu, rovnost a bratrství a to za lepších okolností než dříve, protože lidé budou mít další zkušenost, a jak otřesnou zkušenost!

A v roce 1916 reagoval Malatesta na proválečný manifest podepsaný Kropotkinem, Jeanem Gravem, Malatem a třinácti dalšími „starými soudruhy“. V redakčním sloupku ve *Freedom*² uznává „dobrou víru a dobré úmysly“ signatářů, „o tom nemůže být pochyb“, ale přesto se distancuje od „soudruhů, kteří si myslí, že dokážou spojit anarchistické ideje se spoluprací se státy a kapitalistickými třídami jistých zemí, které se ocitly ve sporu s kapitalisty a vládami jistých jiných zemí“.

To už ale udělal i dříve dopisem do časopisu *Freedom* [45] v prvních měsících války v odpovědi na Kropotkinův článek. Kropotkin v něm argumentoval, že „antimilitaristický propagandista by se nikdy neměl připojit k antimilitaristické agitaci, aniž by nejprve sám sobě slavnostně odpřisáhl, že pokud

¹ *Freedom*, prosinec 1914

² *Freedom*, duben 1916

navzdory všem snahám jí zabránit vypukne válka, poskytne veškerou podporu té zemi, která bude napadena sousedem, ať už je tím sousedem kdokoliv. Protože pokud antimilitaristé zůstanou pouhými přihlížejícími, podporují svou nečinností útočníky, pomáhají jim zotročit porobené obyvatelstvo na dobytém území, napomáhají jim, aby se stali ještě silnějšími, a byli tak i silnější překážkou budoucí sociální revoluce.“

Malatestova odpověď byla formulována smířlivě, ačkoliv mu muselo být zcela jasné, že je vyloučeno, aby si Kropotkin „uvědomil svou chybu“, protože posledních deset let „kázal proti německému nebezpečí“.

Drahý soudruhu,

dovol mi napsat pár slov ke Kropotkinovu článku o antimilitarismu, který byl otištěn ve vašem posledním čísle. Podle mého názoru je antimilitarismus doktrínou, která prohlašuje, že vojenská služba je ohavné a vražedné řemeslo a člověk by nikdy nemel svolit k tomu, že se na rozkaz pánů chopí zbraně a s výjimkou sociální revoluce by se neměl nikdy pouštět do boje. Je to nepochopení antimilitarismu?

Kropotkin zřejmě zapomněl na antagonismus mezi třídami, nezbytnost ekonomické emancipace a všechno anarchistické učení, když říká, že antimilitaristé by vždy měli být připraveni, vypukne-li válka, vzít zbraně a podpořit zemi, "která je napadena". Vezmeme-li v úvahu, že je nemožné (přinejmenším pro obyčejného pracujícího) včas si ověřit, kdo je skutečný agresor, prakticky to znamená, že Kropotkinův „antimilitarista“ by měl vidy uposlechnout příkazu své vlády Co pak zbývá z antimilitarismu a vlastně i z anarchismu?

Po pravdě řečeno, Kropotkin se zříká antimilitarismu, protože si myslí, že národní otázky se musí vyřešit dříve než otázka sociální.

Podle nás však řevnivost a nenávisť mezi národy patří mezi ty nejúčinnější prostředky, které mají páni k zachování otroctví pracujících, a my jim musíme čelit vši silou. A pokud jde o právo malých národů zachovat si, chcete-li, svůj jazyk a své zvyky, to je jednoduše otázka svobody, a ta bude mít opravdové a definitivní řešení jenom tehdy, až budou státy zničeny a každá skupina lidí, ba dokonce každý jedinec bude mít právo se sdružovat nebo rozcházet s jakoukoliv jinou skupinou.

Je pro mne velice bolestné oponovat milovanému příteli, jako je Kropotkin, který toho pro věc anarchismu tolik vykonal. Ale právě z toho důvodu, že si všichni Kropotkina tak vážíme a tak ho milujeme, je nutné dát na vědomí, že jeho válečná prohlášení nenásledujeme.

Vím, že tento Kropotkinův postoj není úplně nový a že už více než deset let káže proti „německému nebezpečí“, a přiznávám, že jsme udělali chybu, když jsme jeho francouzsko-ruský patriotismus brali na lehkou váhu a nepředvíдали jsme, kam ho jeho protiněmecké předsudky zavedou. Měli jsme totiž za to, že se snažil vyzývat francouzské pracující, aby na možnou německou invazi odpověděli provedením sociální revoluce - to jest tím, že se zmocní francouzské půdy a pokusí se přesvědčit německé pracující, aby se s nimi sbratřili a spojili v boji proti francouzským a německým utiskovatelům. Rozhodně nás ani ve snu nenapadlo, že by Kropotkin mohl vybízet pracující, aby táhli za jeden provaz s vládami a pány.

Doufám, že si uvědomí svou chybu a postaví se znovu na stranu pracujících proti všem vládám a veškeré buržoazii - německé, anglické, francouzské, ruské, belgické atd.

V bratrství tvůj

E. Malatesta

13

Malatesta strávil mnoho let svého exilu v Londýně. Když tam roku 1900 dorazil, bylo mu sedmačtyřicet let. Byl na vrcholu svých intelektuálních sil a s výjimkou onoho období, které v letech 1913 a 1914 tak aktivně strávil v Itálii, zůstal v Londýně až do konce roku 1919. Proč veterán Internacionály podle všeho setrval tolik let v relativní neaktivitě? O mnohém svědčí, že dokonce ani Nettlau ve své detailní biografii nemá, co by o těchto letech řekl, kromě odkazů na jeho protiválečný postoj a případu urážky na cti [v roce 1912 byl Malatesta odsouzen za leták, v němž odhalil dalšího člena italské komunity v Londýně jménem Ennio Belili jako policejního špicla - pozn. překl.], který mu vynesl tříměsíční vězení a doporučení k deportaci, k čemuž ovšem ministerstvo vnitra nepřikročilo díky rozsáhlým demonstracím a protestům, které daly jasně najevo, v jak velké úctě jej měla široká britská veřejnost.

Víme, že Keell, po větší část těchto let úzce spojený s *Freedom* jako tiskař a později i jako šéfredaktor, měl o Malatestovi vysoké mínění a v bulletinu *Freedom* z prosince 1932, což bylo číslo věnované jeho památce, popisuje, že „když byl požádán, aby napsal nějaký článek, nejdříve odmítl s tím, že do anglických novin by měli psát angličtí soudruzi, ale nakonec obvykle souhlasil“. Z množství jeho článků, které lze najít v kartotéce *Freedom* z těchto let, můžeme vyvodit, že ho zřejmě nežádali často. Do jaké míry byla Malatestova nechuť pracovat v anglickém hnutí a přispívat do *Freedom* způsobena jeho neshodami s Kropotkinem (Malatesta si vždy dával pozor, aby nebyl zatažen do veřejné polemiky s Kropotkinem, to mu ale nebránilo v tom, aby ve svých italsky psaných textech rozvíjel vlastní myšlenkový směr)? Nettlau ve významných článcích o Malatestovi, které napsal po jeho smrti, vysvětluje, že jeho neochota pustit se do sporu s Kropotkinem neměla příčinu v jejich „přátelství, ale v tom, že Malatesta považoval pozici, kterou si Kropotkin vybudoval v myslí veřejnosti mnoha zemí svou osobností, inteligencí a prestiží, za významný přínos pro anarchistické hnutí“.

Teprve když se jí Kropotkin snažil využít ve prospěch Dohody v první světové válce, pocítil Malatesta povinnost vznést vůči svému starému příteli a soudruhovi námitky.¹

¹ *L'Adunata dei Refrattari* (Newark, NJ, září 1932)

14

Kromě toho, že po celý život přispíval do velkého počtu novin a časopisů (a samozřejmě mnoho jeho článků bylo přeloženo a publikováno v tisku po celém světě), jich Malatesta sám několik vydával. Nikdy však neměly dlouhého trvání, hlavně proto, že se o ně zajímala policie nebo je zakazovala vláda. Jejich seznam zahrnuje *La Questione Sociale* (Florence, 1883-1884; Buenos Aires, 1885; Paterson, NJ, 1899-1900), *L'Associazione* (Nice a Londýn, 1889-1890), *L'Agitazione* (Ancona, 1897-1898), *Volontá* (Ancona,

1913-1914), *Umanità Nova* (1920-1922), *Pensiero e Volontá* (1924-1926).¹ Malatesta nikdy nesepsal dílo, které by v plném rozsahu zachytilo jeho ideály a způsob, jak jich podle jeho názoru dosáhnout (v jednom dopisu Fabbrimu se ovšem objevuje náznak, že by mohl udělat něco, čím by Fabbriho v tomto ohledu potěšil), a stejně tak nikdy nenapsal své paměti, přestože ho k tomu vydavatelé vybízeli a předkládali mu nejrůznější atraktivní nabídky.² Z jeho pamfletů, které vznikly většinou koncem 19. století, zde můžeme uvést *Anarchii* (1891) a také slavné rozhovory *Fra Contadini* (Mezi rolníky, 1884), *Al Caffè* (V kavárně, 1902) a *In Tempo di Elezioni* (V čase voleb, 1890), které měly svého času ohromný úspěch.

¹ Viz Ugo Fedeli, *Errico Malatesta. Bibliografia* (Neapol, 1951)

² Luigi Fabbri, *Malatesta, l'Uomo e il Pensiero* (Neapol, 1951)

15

Po letech frustrace v Londýně během války (1914-1918) se Malatestovi po řadě potíží konečně podařilo vrátit se koncem roku 1919 do Itálie. Další tři roky (až na 10 měsíců strávených ve vězení) pravděpodobně patřily mezi ty nejaktivnější v celém jeho dlouhém životě, i když se tolik očekávané povstání opět neuskutečnilo a porážka dělnického hnutí v Itálii měla být vyznačena Mussoliniho „pochodem“ k moci. Kromě vydávání anarchistického deníku *Umanità Nova* mluvil Malatesta na mítincích po celé Itálii a věnoval se i snahám sjednotit všechny revoluční síly ze socialistických a republikánských stran a z odborářského hnutí. Detailní studie tohoto období by jistě stála za námahu, dala by nám totiž nejen jasnou představu o tom, jak Malatesta pracoval a jakých pracovních metod využíval, ale ukázala by také, do jaké míry může pro společnou věc pracovat hnutí, které nemá mnoho prostředků a zahrnuje všechny odstíny anarchismu, včetně těch, jež se staví proti organizaci, i těch, které v organizaci věří.

Najevo by samozřejmě vyšly i slabiny a nedostatky, ještě větší nedostatky bychom však podle mého názoru našli u jiných antifašistických a revolučních hnutí, přestože měla autoritářskou strukturu (anebo možná právě proto). Anarchisté nedokázali Mussoliniho zastavit, neuspěly však ani socialistické a komunistické strany a odborové organizace.

Navzdory všem materiálním potížím - od přidělového systému papíru až po zničení tiskárny a kancelářských gangů mladých fašistických gaunerů - vydržela *Umanità Nova* vycházet více než dva roky a ve svém vrcholném období dosáhla denního nákladu 50 000 výtisků. V době vrcholící agitace mezi průmyslovými dělníky byli Malatesta a Borghi (který byl tenkrát sekretářem Unione Sindacale Italiana, revolučního syndikalistického svazu, jenž po válce prudce vyrostl a měl více než 500 000 členů) zatčeni a s nimi přibližně dalších osmdesát anarchistů (říjen 1920). Ve vězení byli v očekávání procesu drženi až do července následujícího roku.

Soud trval čtyři dny a Malatesta jej velmi účinně využil k obhajobě svých politických cílů. Porota je zprostila viny a byli propuštěni na svobodu.¹ Malatesta se přestěhoval do Říma, kam bylo v květnu 1921 přesunuto vydávání *Umanità Nova*, znovu se pustil do redakčních aktivit, změnil „orientaci novin, aby byly více v souladu se situací“ (Fabbri) a současně se „snažil sjednotit všechny revoluční a libertariánské síly odporu“. Tento jeho úkol se stal ještě těžším, protože nyní už nečelil pouze odporu a sabotážím ze strany reformistického vedení odborů, ale také nepřátelství nedávno vzniklé komunistické strany, která se snažila zdiskreditovat a zničit všechny síly dělnického hnutí, jež nebyly jejím vlastním výtvořem. Také tu byl, jak upozorňuje Fabbri, počátek vnitřní krize samotného anarchistického hnutí (které bylo v některých oblastech Itálie fašistickými gangstery zahrnuto do stavu bezmoci) a Malatesta využíval veškerý svůj takt a své zkušenosti aby udržel hnutí pohromadě. V tomto období se nepodílel pouze na interních aktivitách hnutí, ale sehrál významnou roli i při vytvoření Dělnického svazu, který se snažil spojit antifašistické síly a zahrnoval všechny dělnické organizace. Tváří v tvář rostoucím fašistickým provokacím vyložil svaz svou poslední kartu – generální stávkou. Ta se uskutečnila na konci července a podle Fabbriho „byla úspěšná v celé zemi, nebo alespoň tam, kde to okolnosti stále dovolovaly; přesto tento zoufalý pokus nedosáhl svého cíle a fašistické hordy jej spolu s policií utopily v krvi“.

Pokud jde o propagační aktivity, situace se rychle zhoršovala. Tou dobou už bylo prakticky nemožné distribuovat *Umanità Nova* mimo Řím a jeho okolí, protože balíky s novinami byly zabavovány

bud poštovními orgány, anebo přímo u novinových stánků a následně páleny. Tento osud nepostihoval jen anarchistický tisk, ale všechny antifašistické noviny a časopisy. Za těchto okolností *Umanità Nova*

¹ Trento Tagliaferri, *Errico Malatesta, Armando Borghi e compagni davanti ai giurati di Milano* (Milán, 1921)

přestala v srpnu 1922 vycházet jako deník a objevovala se dále jako týdeník až do konce roku, kdy byl Malatesta a několik dalších anarchistů spojených s novinami zatčen a obžalován.

To však byla očividně jen záminka, jak zničit noviny, protože krátce nato byli bez soudu propuštěni (Mussoliniho „pochod“ na Řím se odehrál v říjnu 1922).

16

Malatesta neviděl žádnou bezprostřední možnost, jak pokračovat v propagačních aktivitách, a proto odložil pero a chopil se brašny s nářadím - ve svých sedmdesáti letech začal znovu pracovat jako elektrikář a mechanik. Příležitostně však psal do dvou dalších anarchistických novin, které přerušovaně pokračovaly o něco déle - 77 *Libero Accordo* (dlouhá léta vycházející anarchistické noviny, které vydával Temistocle Monticelli) a *Fede!* (týdeník, který založil Gigi Damiani).[50]

Malatestovy sedmdesáté narozeniny (prosinec 1923) se staly příležitostí pro veřejná setkání v Paříži, Buenos Aires i jinde, a slavilo se dokonce i v Římě a jiných Částech Itálie, ale vzhledem k politické represi jen na soukromých setkáních. Důležité však bylo rozhodnutí mnoha Malatestových přátel dát mu příležitost pokračovat v rozvíjení anarchistických myšlenek, aniž by si musel vydělávat na každodenní živobytí jako řemeslník. A začátkem roku 1924 skutečně vyšlo *první Číslo* časopisu *Pensiero e Volontá*.¹ V prvním roce vydávání byl však zavražděn socialistický poslanec Matteotti (*Červen* 1924) a jeho smrt vyvolala takový odpor, že to málem ohrozilo fašistický režim. Ten proto přistoupil k zavedení cenzury, přestože časopis vycházel pravidelně (plánováno bylo 24 čísel ročně), jeho vydávání bylo čím dál obtížnější. V roce 1925 vyšlo pouze šestnáct čísel a pravidelná rubrika „Zprávy z uplynulých čtrnácti dnů“ byla úřady zakázána. Postupem času zakázali cenzoři dokonce i teoretické články a v roce 1926 vyšlo opět šestnáct čísel, zatímco pět dalších bylo silně cenzurováno. Poslední číslo vyšlo s datem 10. října 1926. Než se stihlo objevit další, anarchista Anteo Zamboni se neúspěšně pokusil o atentát na Mussoliniho, a to se stalo pro fašistickou vládu záminkou k potlačení nejen veškerého antifašistického, ale i prostě jen nezávislého tisku v Itálii. Nettleau² se domnívá, že Malatesta v *Pensiero e Volontá* publikoval „mnoho ze svých nejvzrálejších textů“, a Fabbri dodává, že

prostřednictvím časopisu byl Malatesta schopen „zůstat v kontaktu se soudruhy ze všech částí Itálie i ze zahraničí a pokračovat (pokud to bylo možné) v účasti v aktivním hnutí“.

S potlačením *Pensiero e Volontá* už byl Malatestův hlas v Itálii „nadobro“ umlčen, ačkoliv přispíval množstvím významných článků do mezinárodního anarchistického tisku. Tyto články Nettleau (podle mého názoru oprávněně) považuje za „nedocenitelné a nejvýznamnější dílo moderní anarchistické literatury, stojící na zkušenosti a bystrém uvažování“.³ Kvalitu těchto článků můžete posoudit podle „Vzpomínek na Kropotkina“, což byla asi poslední z těchto příležitostných statí sepsaných během posledních pěti let jeho života. Významná je také jeho dlouhá předmluva k Nettleauově pečlivé studii o Internacionále v Itálii z roku 1928⁴ a jeho klidná nesmlouvavá polemika s revizionisty (Machno a spol.) z roku 1927.⁵

Pro Malatestu nebylo ničím novým, že mu na každém kroku kráčel v patách policajt a že jeho aktivity sledovala policie po celém světě. Od konce roku 1926 až do své smrti v roce 1932 žil v Římě v domácím vězení. Ve vchodu domu, kde se svou družkou a její dcerou žil, bylo zřízeno stálé policejní stanoviště a před jeho bytem stála ve dne v noci policejní stráž. Každý, kdo ho přišel navštívit, byl zatčen, a když Malatesta vyšel ven, byl zatčen každý, kdo se k němu přiblížil. Jeho pošta byla otevírána a ne vždy doručena.

¹ *Pensiero e Volontá* (Řím, 1924-1926)

² Max Nettleau, op. cit. (Barcelona, 1933)

³ Max Nettleau, ve *Freedom Bulletin*, prosinec 1932

⁴ Max Nettleau, op. cit. (Ženeva, 1928)

⁵ *A proposito della Piataforma in Risveglio* (Ženeva, 14. prosinec 1929)

Fabbi a další soudruzi v Paříži a ve Švýcarsku se ho snažili přesvědčit, aby z Itálie odešel, on ale trval na tom, že pokud ještě dokáže něco udělat, bude to v Itálii, a ne v exilu. V roce 1930, kdy zřejmě ztratil naději na brzkou změnu režimu a byl ochoten odejít, už bylo pozdě.

17

Malatesta se jistě setkal s mnoha anarchisty, kteří v mezinárodním hnutí patřili k těm nejaktivnějším a „nejvýznamnějším“. V jeho životě byla totiž období, kdy hodně cestoval a často se účastnil bojů v zemích, které navštívil. Můžeme se domnívat, že absence dogmatismu v jeho přístupu k anarchismu a k boji vycházela ze zkušeností s různými problémy a revolučními možnostmi, kterými se jednotlivé země od sebe navzájem lišily. Nettlau Malatestovy aktivity mimo Itálii stručně shrnul:¹

Jeho cesty a dočasné pobyty mu poskytovaly nové místní zkušenosti, a on sám zase pomáhal místním soudruhům.

Ve Švýcarsku navštívil v různých obdobích Locarno a Lugano a v letech 1872-1875 se tam setkal s Bakuninem a jeho ruskými přáteli, poznal Jamese Guillauma a Jurskou federaci, navštívil Curych a Bern; Ženevu navštívil, když tam byl v únoru 1879 založen časopis Révolté a při dalších příležitostech, naposledy v roce 1914 při svém útěku z Itálie.

V letech 1879, 1880 a začátkem roku 1881 pobýval mnoho měsíců v Paříži a byl tam velmi aktivní v prvních anarchistických skupinách. Brzy byl ale vypovězen, znovu se vrátil, následně byl zatčen a uvězněn za to, že se vrátil. Přesto v roce 1889 založil v Nice l'Associazione, brzy ale musel odejít. Znovu se objevil v Paříži, aby mohl sledovat prvomájové hnutí v roce 1890 a bezpochyby Paříž navštívil i při jiných příležitostech. Nikdy už se tam ale neusadil a v roce 1914 tudy jen projel při svém spěšném návratu do Londýna.

Na podzim roku 1875 cestoval do Španělska, navštívil Madrid, Cádiz a Barcelonu a setkal se s militanty tehdy zakázané, ale v tajnosti stále pokračující Internacionály. Další cestu – veřejné přednáškové turné - podnikl od listopadu 1891 do ledna 1892, tajným účelem ovšem byla příprava revolučních dní v květnu 1892. Do událostí ale zasáhla tragická revolta v andaluském Jerezu [9. ledna 1892 vtrhlo do města Jerez několik stovek zemědělských dělníků se srpy a holemi, aby osvobodili vězněné anarchisty; po odražení útoku

byly desítky účastníků pochytny a hned druhý den byli čtyři anarchističti iniciátoři vzpoury popraveni, mnoho dalších pak bylo uvězněno - pozn. překl.], a tak musel svou cestu přerušit a urychleně odjet do Londýna, tentokrát přes Lisabon.

V Egyptě v letech 1878 a 1882 a v Rumunsku v roce 1879 žil v italské komunitě, ačkoliv do Egypta v roce 1882 přijel za revolučním cílem souvisejícím s revoltou domorodců pod vedením Ahmeda Urábiho.

Z romantických důvodů (soupeření v bojovnosti mezi mladými internacionalisty a stoupenci Garibaldiho) měl také v úmyslu připojit se k Srbům ve válce s Tureckem v roce 1876, ale byl dvakrát chycen v Rakousku-Uhersku a vrácen zpět do Itálie.

V roce 1880 strávil nějaký čas v Belgii a pár dnů tam pobyl i v roce 1881. Znovu zemi navštívil v roce 1893 během politické generální stávky a také během divoké stávky v antverpských docích v roce 1907. Holandsko poznal v období Anarchistického kongresu v Amsterdamu (1907).

V Londýně byl svědkem počátků socialistického hnutí a velmi dobře se znal s Josephem Lanem a Frankem Kitzem. Při návratu v říjnu 1889 patřila jedna z jeho prvních návštěv Socialistické lize, kde se setkal s Williamem Morrisem. Já sám jsem se s ním poprvé setkal téhož večera a naše známost trvala až do 31. května 1932, kdy jsem od něj dostal poslední dopis.

Přednášel v New Yorku a ve většině průmyslových měst na východě Spojených států, kde žili italská dělníci (1899-1900). Turné pokračovalo přednáškami ve Španělštině na Kubě (1900).

¹ Freedom Bulletin, prosinec 1932

V Argentině jeho aktivity od roku 1886 do první poloviny roku 1889 značily počátek silnějšího a lépe organizovaného hnutí v zemi.

Po ruské revoluci roku 1917 (nevím v jaké etapě následných událostí) zatoužil odjet do Ruska vidět vše na vlastní oči, ale britská vláda mu nedovolila odcestovat.

Tento výčet pokrývá asi vše, co je známo o jeho pohybu, netvrdím ale, že se mi podařilo vystopovat všechny jeho kroky.

Svou poslední cestu do zahraničí podnikl v září 1922, kdy jej jistý soudruh převedl po pašeráckých stezkách přes hory do Švýcarska, kde se setkal s italskými anarchisty usazenými v městě Biel a pak také s místními i zahraničními soudruhy v St. Imier na uzavřené konferenci připomínající kongres v St. Imier z roku 1872, jehož posledním lpícím účastníkem tehdy Malatesta byl. Když setkání skončilo, pokusila se ho polapit Švýcarská policie vyzbrojená příkazem k vyhoštění z roku 1879, ale on se právě v té chvíli vypařil a vrátil se do Itálie.

Jedním z dalších aspektů Malatestova politického života, který by si zasloužil detailnější prozkoumání, ale u něhož se musím spokojit jen se stručnou zmínkou, je jeho postoj k policejním úředníkům a uvěznění.

Za jeho dob byl běžný policista v Itálii povětšinou nějaký „chudák“ (jak by sám řekl) z hladového jihu, který spíše než o ochranu státu nebo o uspokojení své touhy po moci usiloval o to, aby si on i jeho rodina mohli dovolit jednou denně pořádné jídlo. A tak Malatesta nikdy nevynechal příležitost „svádět“ své vězňe tím, že poukazoval na souvislost mezi bojem anarchistů a jejich vlastním bojem o živobytí. Existují desítky rozkošných anekdot, které Malatestovu úspěšnou techniku využívanou na policajty a žalářičky pěkně zachycují.¹ Řekl bych, že poměry se od té doby změnily a podíl „chudáků“ zaměstnaných na těchto pozicích se za uplynulých čtyřicet let výrazně snížil. Pragmaticky založený Malatesta by si dnes pravděpodobně osvojil zcela jinou taktiku.

Za jeho mládí, jak už nám tu řekl dříve, znamenalo zatčení a uvěznění součást učednických let mladých revolucionářů: „Pronásledování jen podněcovalo náš entuziasmus.“ Upozornil ale také, že v té době byly policejní perzekuce „směšné v porovnání s tím, co přišlo později“. Zdá se zřejmé, že během těch šestnácti měsíců, které strávil ve vězení v očekávání procesu kvůli své roli v neúspěšném pokusu o povstání v Beneventu v roce 1877 (který skončil osvobozujícím rozsudkem pro všechny zúčastněné),² se Malatesta rozhodl, že svým idejím může lépe sloužit venku než za mřížemi; proto kdykoli se doslechl, že se úřady chystají omezit jeho aktivity, raději si zpravidla vybral cestu do exilu, než aby trávil dlouhé měsíce ve vězení v očekávání soudu.

Někteří z jeho nejsprostších a nejhalasnějších politických nepřátel ho obviňovali ze zbabělosti, říkali, že raději utekl, než aby čelil následkům svého jednání.³ Při jedné příležitosti na začátku dvacátých let ho obvinili ze zbabělosti, protože se během přestřelky mezi policií a demonstranty

ukryl v průchodu.⁴ Během procesu v roce 1922 sice Malatesta podnikl jeden rétorický výpad směrem k porotě („Ačkoliv jsem člověk s přesvědčením, nejsem hrdina. ‚Duch je příčinnivý, tělo je slabé,‘ říkájí mystikové. Miluji život, miluji mnoho lidí, kteří milují mě...“),⁵ ale ve skutečnosti usiloval o jedinou věc — osvobození, aby mohl dál pokračovat v boji za revoluci jako jediné řešení fašistické hrozby. Kdyby byli Malatesta a Borghi na svobodě a pokračovali ve své propagandě během oněch deseti životně důležitých měsíců, které strávili ve vazbě čekáním na soud, kdoví, jak by se politická situace vyvinula. Mohlo to samozřejmě dopadnout úplně stejně. Může ale někdo říct, že by jejich uvěznění napomohlo věci revoluce?

Malatesta nebyl ani zbabělec, ani hrdina. Byl to odvážný a odhodlaný muž, který využíval tyto své přednosti s rozumem. Přesto byl nucen strávit ve vězení víc času, než by chtěl. Během procesu v roce 1922 řekl porotě: „Ačkoli jsem si ze všech rozsudků, které nade mnou byly vyneseny, odseděl jen sedm měsíců - všechny další rozsudky byly buď zrušeny, nebo anulovány amnestiemi úřady mě přesto donutily strávit po kouscích ve vězení více než deset let života.“⁶ Byla to všechna ta čekání na soudy, které pak většinou skončily osvobozujícím rozsudkem. Těm z nás, kteří jsou zvyklí na britské

¹ Viz Borghi, Fabbri, Nettlau, op. cit.

² Viz Max Nettlau, *Errico Malatesta Vita e Pensiero* (New York, 1921), kap. 11

³ Zcela nedávno mi jeden španělský syndikalista zralého věku řekl, že obdivuje Malatestu pro jeho myšlenky, ale zopakoval jako fakt, že Malatestovi se vždy povedlo vyváznout, když věci začaly „smrdět“. Byl velice překvapený, když jsem mu sdělil, že Malatesta strávil přibližně deset let v různých vězeních světa!

⁴ *Umanità Nova*

⁵ Trento Tagliaferri, op. cit.

⁶ Tamtéž

trestněprávní procedury, bude připadat těžko pochopitelné, že Malatesta byl kupříkladu v Itálii držen ve vězení od května do listopadu 1883 v očekávání soudu a pak, když byl shledán vinným a odsouzen

ke třem letům vězení, byl až do projednání odvolání propuštěn. Během této doby vydával anarchistické noviny ve Florencii (a také pečoval o nemocné během epidemie cholery v Neapoli), a pak, když se dozvěděl, že jeho odvolání nevyšlo, se mu povedlo v pravý čas utéct. Namísto tří let v italském vězení pobýval Malatesta v Argentině (1885—1889), kde výrazně napomohl vybudování

anarchistického a syndikalistického hnutí v zemi (jediného hnutí, které kromě italského, španělského a ruského dokázalo později vydávat po řadu let denně anarchistické noviny).⁷

Jako vyzrálý revolucionář přijímal Malatesta promyšlené riziko a byl připraven čelit i uvěznění, pokud cítil, že to riziko ospravedlňují revoluční možnosti a že má šanci splnit svou úlohu, než bude zatčen. Když například v roce 1897 po pádu Crispiho vlády vznikla v Itálii možnost otevřené anarchistické propagace, Malatesta usoudil, že stojí za to riskovat, a v březnu se potají vrátil do Ancony, kde z pokoje, ve kterém žil, redigoval anarchistický týdeník *L'Agitazione*, přestože rozsudek z roku 1883, kdy byl odsouzen ke třem letům vězení, byl stále platný a mohl být vykonán až do listopadu 1897, kdy lhůta automaticky vypršela.

Aby se vyhnul dopadení ze strany italské policie, která byla upozorněna na Malatestovo zmizení z Londýna, musel se zdržet veškerých veřejných aktivit a vystupování na veřejných propagačních setkáních. Fakt, že policie měla podezření, že by mohl být v Anconě, také znamenal, že všechny jeho styky s místními soudruhy, z nichž mnozí byli policii známí, nebo je dokonce policie sledovala, se musely odehrávat s maximální obezřetností. Protože se nemohl účastnit mítinků a demonstrací a všechnen čas věnoval vydavatelské práci, Fabbri⁸ považuje *L'Agitazione* za „historicky a teoreticky“ nejdůležitější publikaci, kterou kdy Malatesta vydával. (Nepodařilo se mi žel spatřit ani jeden výtisk tohoto žurnálu, ačkoliv mnoho Malatestových článků se později objevilo ve dvousvazkovém výběru,

který vyšel v poválečných letech v Neapoli.)⁹

Malatesta žil v utajení i poté, co platnost jeho rozsudku automaticky vypršela, protože se obával, že by ho policie zatkla pod jakoukoliv záminkou, jen aby mu zabránila v propagandě, která přinášela výsledky, a to samozřejmě nikoli k radosti italské vlády. Ne Malatestovou chybou objevila policie jeho úkryt a byl zatčen, ještě téhož dne byl však propuštěn. To bylo v listopadu. Od té chvíle až do ledna Malatesta, který se teď mohl volně účastnit i veřejných aktivit, zintenzivnil svou práci; jak ale očekával, autority mu nedaly pokoj na dlouho. Dne 18. ledna 1898 byl během veřejné demonstrace přímo na ulici spolu s osmi dalšími soudruhy (včetně šéfredaktora týdeníku) zatčen a všichni byli obviněni ze „zločinného spolčení“.

Jedním ze zajímavých aspektů soudního přelíčení bylo to že zatímco dříve anarchisté toto obvinění odmítali, protože se stavěli proti organizaci, nyní Malatesta a jeho přátelé nejenže přiznali, že byli organizovaní, ale také se dožadovali pro anarchisty práva vstupovat do formální organizace. To vedlo po celé Itálii k zahájení agitace za „svobodu organizování“, kterou podnítila Anarchistická socialistická federace z kraje Romagna. Energicky podporovaly sloupky v *L'Agitazione*, jež stále vycházela navzdory dalšímu zatýkání těch, kdo po Malatestovi převzali místo v redakci (mezi nimi i Fabbri, tehdy dvacetiletý mladík). Než došlo o čtyři měsíce později k soudnímu přelíčení, již více než 3000 anarchistů podepsalo jménem mnoha skupin a klubů veřejný manifest, ve kterém hlásali své politické přesvědčení a dosvědčovali, že jsou členy „skupiny“ a v naprosté shodě s obžalovanými. Další podpora přišla ze všech koutů světa.

A tak se soudní proces, jak píše Fabbri, změnil v bitvu za veřejná práva a stejně jako mnoho dalších procesů se stal výborným prostředkem anarchistické propagandy. Proces trval celý týden a na jeho konci byl Malatesta odsouzen k sedmiměsíčnímu trestu; sedm dalších soudruhů dostalo šestiměsíční tresty a jeden byl zproštěn viny. I tak se jednalo o vítězství, jelikož od té doby bylo uznáno právo anarchistů

⁷ Noviny *La Protesta* vycházely jako deník 25 let. Viz Rudolf Rocker, *Anarcho-Syndicalism* (Londýn, 1938)

⁸ Luigi Fabbri, op. cit.

⁹ Errico Malatesta, *Scritti Scelti*, sv. 1 (Neapol, 1947), sv. 2 (Neapol, 1954)

organizovat se, a i když to nezabránilo tomu, aby byli nadále zatýkáni a obviňováni z „podvratné“ činnosti, tresty byly méně přísné a zatýkání o něco méně svévolné. Nebo ne?

Měsíc po Malatestově soudu vypukly v Miláně rozsáhlé lidové nepokoje, které byly násilně potlačeny a mnoho demonstrantů bylo zabito nebo zraněno. I *l'Agitazione* byla zakázána a většina těch členů skupiny stojící za jejím vydáváním, kteří byli dosud na svobodě, byla zatčena.

Parlament schválil výjimečné zákony a také se znovu zavedlo tzv. domicilio coatto (vyhoštění na trestanecké ostrovy), a to za horších podmínek než dříve. Když tedy Malatestovi trest v srpnu vypršel (a o měsíc dříve tresty jeho sedmi soudruhů), namísto propuštění byli dále drženi ve vězení a odsouzeni k dalším pěti letům domicilio coatto.

Malatesta byl poslán na ostrov Ustica. Brzy se však rozhodl, že na tomto nehostinném místě dobrovolně pět roků nestráví, a začal připravovat plán útěku. Vláda jeho záměr předpokládala a nechala ho přeložit na ostrov Lampedusa, odkud by byl útěk obtížnější. Co však vláda přehlédla, byl místodržící na Lampeduse, na něhož Malatesta a další „politici“ udělali takový dojem, že jim dopřál značnou volnost a „přivíral oči nad tím, co se dělo“.¹ Malatesta připravil plán útěku pečlivě a hlavně se snažil nic nespěchat. Nejenže našel způsob, jak navázat kontakt s lidmi na pevnině, ale jak popsal Fabbri, do plánu byl zasvěcen dokonce i socialista Oddino Morgari, který ostrov navštívil jako zmocněnec parlamentu. V noci 9. května 1899 Malatesta, Vivoli (soudruh z Florencie) a jeden další

vězeň doplavali k rybářské lodi kotvící opodál (se sicilským socialistou Loveterem na palubě), nalodili se na ni a vypluli k Maltě. Jejich útěk byl odhalen hned následujícího dne, jelikož na ostrov nečekaně dorazil vládní inspektor, který tam byl vyslán, aby prověřil zvěsti o Malatestových plánech na útěk, jež se mezitím dostaly až do Říma. Bylo už ale pozdě! Malatesta se dostal na Maltu, kde strávil týden čekáním na loď, jež by ho odvezla do Anglie. O pár dní později už byl zpět u rodiny Defendiových v Islingtonu. Ale již za několik týdnů byl opět na cestě, tentokrát do Patersonu v New Jersey, kam odjel na pozvání tamních italských soudruhů, kteří chtěli, aby převzal vydávání jejich periodika *La Questione Sociale*. Ve Spojených státech však zůstal jen několik měsíců, během nichž kromě vydávání novin také pronášel proslovy v italštině a španělštině na mnoha veřejných setkáních po celém kontinentě. Než se vrátil do Londýna, strávil také deset dní na Kubě, kam byl pozván, aby promluvil na několika mítincích.

Navzdory potížím s policií, která nejprve mítinky zakázala, ale pak jejich konání povolila pod podmínkou, že nezazní slovo anarchie, Malatesta promluvil na čtyřech setkáních, pak ale usoudil, že pokračovat v turné nemá cenu a v březnu se vrátil do New Yorku. V dubnu byl opět v Londýně.

Fabbri píše, že „jeho rozhodnutí vrátit se do Londýna mělo osobní důvody“, neposkytuje nám ale žádný náznak, jestli to byly důvody politické nebo rodinné. Žádné zjevné politické důvody pro návrat do Londýna nebyly, ale je dost dobře možné, že existoval důvod pro odchod z USA. Nettleau píše, že Malatestovo prosazování organizace se vždy setkávalo se silným odporem ze strany individualistických anarchistů.² Pozvání, aby redigoval anarchistické noviny v Patersonu, se časově krylo s oznámením, že jejich bývalý šéfredaktor Giuseppe Ciancabilla s podporou „všech“ soudruhů založil nové noviny *Aurora*.

Třebaže čtenáři těchto poznámek nebudou považovat za smysluplné jít při popisu Malatestových aktivit v těchto měsících do všech detailů, zmínil jsem se o tom především proto, abych ilustroval Malatestův praktický přístup k propagandistickému významu uvěznění. Jeho zatčení, soud a uvěznění v roce 1898 byly podle jeho názoru dobrou propagací, vyvrcholením dlouhých měsíců tajných aktivit jakožto vydavatele *LAgitazione*. Vyhlídka na pět let strávených na trestaneckém ostrově už ale dobrou propagací nebyla.

A proto to odhodlání za každou cenu uprchnout. Možná že těch pět let nebylo s výjimkou měsíců strávených v Americe tak úspěšných, jak by si přál, ale já tvrdím, že byly stráveny lépe (jak z hlediska jeho, tak z hlediska anarchistického hnutí), než kdyby si odkroutil svých pět let domicilio coatto.

Druhým důvodem, proč jsem se zabýval měsíci strávenými ve Spojených státech, je to, že chci přinést fakta ohledně jednoho incidentu, v němž hrál Malatesta hlavní roli. Na mítinku ve West Hoboken (dnes Union City, New Jersey) následovala po Malatestově řeči vášnivá diskuse, během níž jeden muž z publika Malatestu slovně napadl, a když jej Malatesta patřičně „setřel“, muž se natolik rozčílil, že vytáhl revolver,

¹ Luigi Fabbri, op. cit.

² Max Nettleau, op. cit.

na Malatestu vystřelil a zasáhl jej do nohy. Útočníka odzbrojil muž, „jeden z nejtolerantnějších, jaké kdy potkáte, a příslušník Malatestovy skupiny“,³ který se o pár měsíců později vrátil do Itálie, aby spáchal atentát na krále Umberta. Jmenoval se Gaetano Bresci.

Rozšířila se falešná zvěst, že muž, který na Malatestu zaútočil, byl rovněž anarchista, a člověk si umí představit, s jakým požitkem takovou pikantní klevetu při každé příležitosti opakovali ti, kdo se snažili anarchisty očernit. Nějakých třicet let po střelbě byla tato fáma znovu vzkříšena vydáním knihy Maxe Nomada *Rebelové a odpadlíci* a anarchisté ve Spojených státech museli prostřednictvím svého tisku opakovat skutečná fakta. Nikdy ale nemohli zcela vymazat lži otištěné v Nomadově knize.

A skutečně, třicet let po Nomadovi zopakoval stejnou pomluvu George Woodcock (který by přece jen měl vědět, že Nomad není jako zdroj příliš spolehlivý) ve své *Historii anarchismu* (v americkém vydání) a jako neúspěšného atentátníka uvádí Ciancabillu. Incident se střelbou představuje sám o sobě pouze podružnou historku v dlouhém a událostmi nabitém životě a tak jej pojednávají i tyto poznámky. Z pohledu anarchistické propagace ale může Nomadova/Woodcockova verze i dnes způsobit velkou škodu.

³ Armando Borghi, op. cit.

Na začátku těchto poznámek jsem citoval pasáž z Woodcockovy *Historie*, ve které Malatestu a další mladé internacionalisty popisoval jako „italský protějšek ruských šlechticů zachvácených výčitkami svědomí“, kteří ve stejnou dobu pocítili palčivě nutkání vyjít mezi lid, a také jsem předložil skutečnosti, na jejichž základě jsem se snažil ukázat, že tato analogie není správná. Teď se k tomu vrátím, protože Malatestův charakter této generalizaci natolik protiče a jeho přístup ke společenským problémům byl natolik odlišný, že pokud to nepochopíme, oněch šedesát let militantní činnosti nikdy nemůžeme spatřit v patřičné perspektivě.

Veškeré skutečnosti naznačují, že Malatesta neměl nijak bezstarostné mládí, ačkoliv je zřejmé, že mu rodina umožnila věnovat se studiu a nemusel se trápit tím, jestli bude mít co jíst. Do světa politiky vstoupil jako běžný impulzivní „teenager“. Tak jako v Británii přivedlo nadšení provázející první aldermastonský pochod [demonstrace proti jaderným zbraním v roce 1958 - pozn. překl.] mnoho mladých lidí k nějaké formě politické aktivity, za Malatestových časů musela mládež prožívat stejné pocity v důsledku smělých činů Garibaldiho a jeho „osvoboditelů“. (Podle Maxe Nettlaua je dokonce možné, že Malatesta jako mladý chlapec na vlastní oči viděl osvoboditele v akci, když se Santa Maria a Capua ocitly v ohnisku zuřivých bojů.) V Malatestově případě je ale skutečně zásadní to, že už za nějaké tři nebo čtyři roky garibaldiovců a mazziniovců „prokoukl“, současně s nimi však i sympatizoval,

a také „objevil“ Bakunina a Internacionálu. Duševně se rozvíjel v průběhu politických aktivit nejrůznějšího druhu a díky tomu velmi brzy okusil nevoli autority a vlády. Oproti tomu Bakunin i Kropotkin se do boje zapojili až po relativně dlouhé intelektuální přípravě.

Kropotkinovi bylo už třicet, když podnikl první cestu do zahraničí a začal číst všemnu socialistickou literaturu, která se mu dostala do rukou. Ve svých pamětech píše:

Strávil jsem dny i noci čtením a dojem, který ve mně četba zanechala, byl tak hluboký, že jej nic nevymaže... Čím více jsem četl, tím více jsem viděl, že se přede mnou otevírá nový svět, dosud mne neznámý a naprosto neznámý učeným autorům sociologických teorií – svět, který jsem mohl poznat jen tím, že jsem žil v Dělnickém sdružení a poznával dělníky v jejich každodenním životě. Rozhodl jsem se tedy strávit takovýmto životem několik měsíců...¹

Bakuninovi bylo dvacet osm, když v Drážďanech roku 1842, máme-li citovat Carra, „byl připraven proklamovat světu svou konverzi k věci revoluce“.

Zima přelomu let 1841 a 1842, kterou strávil sám v Berlíně, se zdá být rozhodujícím obdobím Bakuninovy konverze. Lačně hltal hromady brožur a pojednání, kterými mladohegelovci cenzorům pod nose vyplavovali Německo... Když se Bakunin v létě roku 1842 znovu usadil v Drážďanech, byl již mladohegelovec se vším všudy. Ruge zjistil, že „předstihl všechny ty staré osly v Berlíně“.²

Pro Malatestu „jít mezi lid“ znamenalo naprosté ztotožnění s pracujícími jako jeden z nich. A to udělal už v rané fázi života. Jakmile zdědil rodinnou pozůstalost, předal pozemky nájemníkům, kteří na nich pracovali, a zděděné peníze byly použity na propagandu.

Když mu bylo něco málo přes dvacet, vyučil se řemeslu mechanik v dílně svého přítele a člena Internacionály z Florencie, který se jmenoval Agenore Natta.³ Po celý svůj dlouhý život si pak Malatesta vydělával na živobytí jako mechanik a elektrikář, s výjimkou období, kdy politická situace vyžadovala, aby se naplno aktivně věnoval politickému boji a anarchistické hnutí si právě mohlo dovolit zajišťovat

¹ Peter Kropotkin, *Memoirs of a Revolutionist* (Londýn, 1899), sv. 2, s. 59-60

² Edward H. Carr, *Michael Bakunin* (Londýn, 1937)

³ Luigi Fabbri, op. cit.

mu obživu. Stejně jako se stavěl proti stálým funkcionářům a organizátorům odborů, vystupoval i proti tomu, aby si hnutí své revolucionáře „vydržovalo“. Nebyla to jen otázka principu, tedy pravidlo vycházející ze zkušeností se škodlivými důsledky, které práce funkcionáře na plný úvazek nevyhnutelně přináší; současně to bylo i vyjádření jeho vlastního nezávislého ducha, který by nemohl být svobodný, pokud by nebyl na anarchistickém hnutí finančně nezávislý.

Právě z tohoto důvodu je chybné líčit Malatestu jako profesionálního agitátora a revolucionáře, a není to ani v zájmu anarchistického hnutí. Je-li totiž jeho život pro anarchistické hnutí stejně důležitý jako jeho myšlenky, je tomu tak proto, že nebyl ani profesionálním revolucionářem, ani „světcem“, ani „prorokem“, ani „mužem osudu“. Malatesta byl vždy jen jedním ze soudruhů, vždy se snažil rozvíjet a podporovat své stanovisko, nikdy se ale nesnažil získat v diskusi převahu poukazováním na svůj význam. V této souvislosti je důležité, že jako řečník nikdy nepoužíval řečnické triky, stejně jako ve svých psaných dílech se vždy staral o to, aby přesvědčil čtenáře srozumitelností, logikou a naprostým souladem svých argumentů se zdravým rozumem. A právě zásluhou tohoto přístupu, spíše než jemu navzdory, jsou všechny jeho psané texty (a jsem si jistý, že i jeho proslovy) plné skutečné lidské vřelosti; jsou totiž založeny na porozumění problémům (stejně jako obtížím spojeným s jejich překonáním), kterým musí čelit ti, kdo jsou ochotni a odhodláni udělat něco pro radikální proměnu společnosti.

Malatesta si byl plně vědom nebezpečí, ale i výhod vyplývajících z „věhlasu“ a „proslulosti“, kterým se on a pár dalších v mezinárodním anarchistickém hnutí a ve světě levicové politiky těšili. Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že dělal všechno pro to, aby svůj význam podhodnotil, pokud šlo o anarchistické hnutí, ale využíval svou reputaci a oblíbenost v dělnickém hnutí, kdykoliv považoval za nezbytné sjednotit všechna hnutí a všechny strany takzvané revoluční levice ke společnému postupu v určité záležitosti. Malatesta byl vždy velmi „politicky uvědomělý“, aniž by se z něj však kdy stal politik. Někteří jeho političtí odpůrci mu v pozdějších letech připomínali, že dokázal využít každou politickou příležitost, nedodávali však jednu podstatnou věc, totiž že anarchista Malatesta se ze svých výprav po „stezkách politického zla“ vracel vždy bez újmy! Jeho anarchismus nebyl v jeho hlavě, ale v srdci, nebo abychom citovali jeho slova: „Ten pocit je láska k lidstvu a sdílení utrpení jiných...“ Aby však dosáhl svých cílů, nechal se vždy vést svou „hlavou“, tj. pozorováním a porozuměním lidským i materiálním problémům, které je třeba překonat.

21

Ve velmi propagované nedávné publikaci *Anarchisté* pronáší autor ze svého izolovaného univerzitního postu sentenci o „zklamaném životě“: prohlašuje, že na konci Malatestova života (v roce 1952) „byl italský stát... silnějším a hrozivějším nepřítelem než kdykoliv předtím“. Malatestův život byl však zajisté naplněný, bohatý a uspokojivý; jeho myšlenky jsou stále podnětné a prodchnuté zdravým rozumem a lidskostí, které miliony lidí teprve musí objevit. Na čem ostatně v životě lidí - coby jedinců i coby civilizace - opravdu záleží? Něco nám k tomu řekne i skutečnost, že více než třicet let po smrti je Malatesta - jako člověk i jako myslitel - víceméně poprvé představován anglicky mluvící veřejnosti, zatímco se svět zoufale snaží zapomenout, že Mussolini a další odporní aktéři „věku hanby“ vůbec kdy existovali. To je myšlenka, nad níž by se měli zastavit všichni ti historikové, co se dnes ze všech sil snaží vystavit anarchismu úmrtní list.

Příloha

Errico Malatesta

Petr Kropotkin - vzpomínky na starého přítele a několik kritických poznámek

Petr Kropotkin je jedním z těch, kdo nejvíce přispěli - možná i více než Bakunin a Elisée Reclus — k rozvoji a propagaci anarchistických myšlenek. A plně si tak zaslouží uznání a obdiv, které k němu všichni anarchisté cítí.

V zájmu pravdy a vyšším zájmu věci však musíme uznat, že ne všechny jeho aktivity byly zcela přínosné. Nebyla to jeho chyba, právě naopak, byla to právě znamenitost jeho kvalit, která vedla k chybám, o nichž bych chtěl hovořit.

Kropotkin byl člověk jako každý jiný, a tak se přirozeně nemohl pokaždé vyvarovat chyb a obsáhnout celou pravdu. Měli bychom proto těžit z jeho nedocenitelného přínosu a pokračovat v bádání, které povede k dalšímu pokroku. Ale jeho literární nadání, význam a rozsah jeho díla, jeho neúnavná aktivita, prestiž, která vycházela z jeho reputace význačného vědce, skutečnost, že se vzdal vysoce privilegované pozice, aby hájil věc lidu (za cenu vlastního utrpení a ohrožení), a také jeho fascinující osobnost, která upoutala pozornost všech, kdo měli to štěstí se s ním setkat, to vše mu získalo takovou proslulost a vliv, že jej většina anarchistů začala vnímat jako nejvyšší autoritu. Do značné míry jí skutečně byl.

V důsledku toho všeho bylo však jeho dílo přijímáno nekriticky, což vedlo k zastavení rozvoje anarchistické ideje. Navzdory ikonoklastickému a pokrokovému duchu anarchistů většina z nich, pokud se teorie a propagandy týče, nedělala mnoho let nic jiného, než že studovala a citovala Kropotkina. Vyjádřit se jinak než on bylo mnoha soudruhy považováno téměř za kacírství.

Bylo by tedy vhodné podrobit Kropotkinovo učení pečlivé a kritické analýze, aby se oddělilo to, co je stále reálné a živé, od toho, co novější uvažování a zkušenosti ukázaly jako mylné. Tato záležitost se netýká jen Kropotkina, protože chyby, kterých se dopustil a které by mu mohly být kladeny za vinu, dělali anarchisté už předtím, než Kropotkin získal v hnutí přední místo. Kropotkin tyto chyby upevnil a váha jeho talentu a prestiže jim umožnila přetrvat; svůj díl odpovědnosti na tom ale neseme my všichni staří militanti, nebo alespoň skoro všichni.

* * *

Když teď píšu o Kropotkinovi, nemám v úmyslu přehodnocovat jeho učení. Rád bych jen zaznamenal pár dojmů a vzpomínek, které by mohly, jak věřím, přispět k tomu, abychom lépe poznali jeho morální a intelektuální charakter a lépe pochopili jeho kvality i jeho nedostatky. Nejprve ale řeknu pár slov, která jdou přímo ze srdce, protože na Kropotkina nemohu myslet bez dojetí ze vzpomínek na jeho nesmírnou dobrotu. Pamatuji si, co všechno udělal v Ženevě v zimě roku 1879, aby pomohl skupině italských uprchlíků v tíživé situaci, mezi nimiž jsem byl i já. Pamatuji si ty drobné projevy pozornosti, kterou bych nazval až mateřskou, s níž se mi věnoval, když jsem mu jedné noci v Londýně zaklepal na dveře, poté co jsem se stal obětí nehody. Vybavuji si nespočetné projevy laskavosti vůči nejruznějším lidem; pamatuji si srdečnou atmosféru, která jej obklopovala. Protože on byl skutečně dobrý člověk. Byl to ten druh dobrotы, který je téměř nevědomý, má potřebu ulevit všem od jejich utrpení a nechce nic jiného, než aby se všichni kolem usmívali a byli šťastní.

Člověk by vskutku řekl, že byl dobrý, aniž by to věděl, každopádně neměl rád, když se to říkalo, a urazilo ho, když jsem v článku u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin napsal, že jeho dobrotа je první

z jeho předností. Raději by se chlubil svou energií a odvahou - možná proto, že tyto přednosti rozvinul v boji a za účelem boje, zatímco dobrota byla spontánním vyjádřením jeho nejhlubší přirozenosti.

* * *

Měl jsem tu čest a to štěstí, že nás s Kropotkinem mnoho let spojovalo vřelé přátelství. Milovali jsme jeden druhého, protože nás inspirovala stejná vášeň, stejné naděje... a také stejné iluze. Oba jsme byli založením optimisté (nicméně věřím, že Kropotkinův optimismus o mnoho překonával ten můj a možná pramenil z jiného zdroje) a žel - viděli jsme věci růžovými brýlemi! Vše bylo příliš růžové - doufali jsme tenkrát, a je to už víc než padesát let, v revoluci, která proběhne v bezprostřední budoucnosti a přinese naši ideální společnost. Během těch dlouhých let se zajisté objevila období pochybností a ztráty odhodlání. Pamatuji si, jak mi Kropotkin jednou řekl: „Drahý Errico, obávám se, že jsme sami, ty a já, kdo věří, že je revoluce na dosah.“ Ale to byly pomíjivé nálady; velmi brzy se přesvědčení vrátilo; stávající obtíže i skepticismus soudruhů jsme si nějak omluvili a dál jsme se oddávali práci i svým nadějím.

Bylo by však chybou se domnívat, že jsme sdíleli stejný pohled na všechny otázky. Právě naopak, v mnoha zásadních věcech jsme ke shodě měli hodně daleko a skoro pokaždé, kdy jsme se setkali, jsme vedli hlučné a vášnivé debaty. Jelikož byl ale Kropotkin vždy přesvědčený, že pravda je na jeho straně, a nedokázal v klidu snést, když jsem mu odporoval, a já jsem na druhou stranu cítil velký respekt k jeho erudici a hluboké obavě o jeho nejisté zdraví, končily tyto diskuse změnou tématu, aby se příliš nerozčílil.

To ale nijak nepoškodilo důvěrnost našeho vztahu, protože jsme se vzájemně milovali a protože jsme spolupracovali spíše z citových než intelektuálních důvodů. Ať už byly rozdíly v interpretaci faktů, nebo argumenty, kterými jsme své činy ospravedlňovali, jakékoliv, v praxi jsme chtěli totéž a oba jsme byli motivováni stejnou touhou po svobodě, spravedlnosti a blahobytu pro všechny. Proto jsme spolu dokázali vycházet.

A vskutku mezi námi nedošlo k žádnému zásadnímu sporu, až do onoho dne v roce 1914, kdy jsme čelili praktické otázce, která měla pro nás oba zásadní důležitost — otázce, jaký postoj by anarchisté měli zaujmout k válce. Při té příležitosti se v Kropotkinovi znovu probudil a rozdmýchal sklon k upřednostňování všeho ruského a francouzského a prohlásil se za nadšeného podporovatele Dohody. Jako by zapomněl, že je internacionalista, socialista a anarchist; zapomněl, co sám ještě nedávno napsal o válce, kterou kapitalisté chystali, a začal vyjadřovat obdiv k těm nejhorším spojeneckým státníkům a generálům. Současně se ke všem anarchistům, kteří se odmítali připojit k Union sacrée [svaté spojení - příměří uzavřené ve Francii mezi levicí a státem během první světové války, kdy se levice zavázala neodporovat vládě a nevyvolávat po dobu války žádné stávky - pozn. překl.], choval jako ke zbabělcům a litoval, že mu věk a špatné zdraví brání, aby sám vzal do rukou pušku a pochodoval proti Němcům. Bylo tedy nemožné se shodnout a pro mě to byl skutečně patologický případ. Byl to nicméně jeden z nejmudnějších a nejbolestnějších okamžiků mého života (a troufám si říci, že i pro něj), když jsme se po více než ostré diskusi rozešli jako protivníci, skoro jako nepřátelé.

Můj smutek nad ztrátou přítele byl veliký, stejně jako smutek nad škodou způsobenou naší věcí v důsledku zmatku, který mezi soudruhy jeho zběhnutí vyvolalo. Přes to všechno láska a úcta, které jsem k němu cítil, zůstaly nedotčeny, stejně jako naděje, že až pomine moment euforie a až se předvídatelné důsledky války vyjeví v patřičné perspektivě, uzná svou chybu, vrátí se k hnutí a zase to bude náš starý Kropotkin.

* * *

Kropotkin byl vědcem a společenským reformátorem v jedné osobě. Inspirací mu byly dvě vášně: touha po vědění a touha jednat pro dobro lidstva. Dvě ušlechtilé vášně, které si mohou být vzájemně užitečné a které by člověk rád viděl u všech lidí, které však přes to všechno nejsou jedno a totéž.

Kropotkin byl ovšem nesmírně systematickou osobností a chtěl vše vysvětlit jedním principem. V souladu s tím vše zjednodušoval, což bylo dle mého názoru často na úkor logiky.

Využíval tak vědu na podporu svých sociálních tužeb, protože podle jeho názoru se jednalo o precizní vědecké dedukce.

Nejsem nijak způsobilý hodnotit Kropotkina jako vědce. Víím, že v raném mládí prokázal pozoruhodné služby geografii a geologii, oceňuji velký význam jeho knihy *Vzájemná pomoc* a jsem přesvědčen, že se svým nesmírným vzděláním a vzácnou inteligencí mohl k pokroku vědy přispět

ještě více, kdyby jeho myšlenky a aktivity nepohltil sociální boj. Zdá se mi však, že mu chybělo něco, co patří k tomu, aby byl člověk opravdovým vědcem; schopnost zapomenout na své aspirace a předem utvořené úsudky a pozorovat fakta s chladnou objektivností. Připadal mi jako básník vědy. S pomocí přirozené intuice dokázal třeba úspěšně předvídat nové skutečnosti, jeho závěry by ale musely být ověřeny jinými s menší nebo nulovou představivostí, kteří by zato byli lépe vybaveni tím, čemu se říká vědecký duch. Kropotkin byl příliš vášnivý na to, aby byl přesným pozorovatelem.

Běžně postupoval tak, že začal hypotézou a pak hledal fakta, která by ji potvrdila. To by mohla být dobrá metoda pro objevování nových věcí, jenže jemu se stávalo (ač zcela neúmyslně), že neviděl ty skutečnosti, které jeho hypotézu vyvracely.

Nemohl se přimět k tomu, aby uznal nějaký fakt, a často dokonce ani k tomu, aby jej vzal na vědomí, pokud jej nejprve nebyl schopen vysvětlit, to jest vřadit do svého systému. Jako příklad uvedu příhodu, ve které jsem sehrál určitou roli.

Když jsem pobýval v argentinské pampě (v letech 1885-1889), náhodou jsem si přečetl něco o Nancyské škole a jejích experimentech s hypnózou, což pro mne byla novinka. To téma mě velmi zaujalo, ale v té době jsem neměl příležitost zjistit víc. Když jsem se vrátil do Evropy, setkal jsem se v Londýně s Kropotkinem a požádal jsem ho, jestli by mi mohl o hypnóze poskytnout nějaké informace. Kropotkin kategoricky odmítl, že by na tom bylo něco pravdy, považoval to celé jen za podvrh nebo halucinace. O nějaký čas později jsme se setkali znovu a konverzace se opět stočila k tomuto tématu. Ke svému velkému překvapení jsem zjistil, že se jeho názor zcela změnil, fenomén hypnózy se najednou stal zajímavým tématem, které si zaslouží bližší pozornost. Co se stalo? Seznámil se s novými fakty nebo získal přesvědčivé důkazy o faktech, která dříve popíral? Vůbec ne. Pouze si v knize nějakého německého fyziologa přečetl teorii o vztahu mezi mozkovými hemisférami, která by mohla fenomén hypnózy vysvětlovat (ať už správně nebo špatně).

Vzhledem k tomuto duševnímu sklonu, který mu umožňoval přizpůsobovat si věci podle potřeby i v čistě vědeckých otázkách, kde není důvod, proč by měla vášně přebíjet intelekt, se můžeme jen domýšlet, jak by tomu bylo v otázkách, které se úzce týkaly jeho nejhlubších tužeb a nejhýčkanějších nadějí.

* * *

Kropotkin byl stoupencem onoho druhu materialistické filozofie, která mezi vědci ve druhé polovině devatenáctého století převládala.

Byla to filozofie Moleschotta, Buchnera, Vogta a dalších - a jeho pojetí světa bylo tudíž přísně mechanistické.

Podle jeho systému Vůle (ona tvořivá síla, jejímuž původu a podstatě nemůžeme porozumět, stejně jako nerozumíme povaze a původu „hmoty“ nebo jiných „prvotních podstat“), Vůle, která více či méně předurčuje chování jednotlivců a společností, ve skutečnosti neexistuje a je pouhou iluzí. Vše, co bylo, co je a co bude, od drah pohybu hvězd po zrod a pád civilizace, od vůně růže po úsměv na rtech matky, od zemětřesení po Newtonovy úvahy, od krutosti tyрана po dobrotu světce, všechno muselo, musí a bude muset nastat jako výsledek nevyhnutelné posloupnosti příčin a následků mechanického původu, které nedávají žádný prostor pro rozmanitost. Iluze Vůle je sama mechanickou skutečností.

Přirozeně, pokud Vůle nemá žádnou moc, pokud je vše nevyhnutelné a nemůže se odehrát nijak jinak, pak ideje svobody, spravedlnosti a zodpovědnosti nemají žádný význam a postrádají jakoukoli spojitost s realitou.

A tak nám logicky nezbyvá nic jiného než zamyšleně pozorovat, co se děje ve světě, s lhostejností, potěšením nebo bolestí - to už záleží na osobních pocitech každého -, ale bez naděje a bez možnosti cokoliv změnit.

* * *

A tak Kropotkin, který byl tolik kritický k fatalismu marxistů, se sám stal obětí mechanistického fatalismu, který brání lidem jednat ještě mnohem víc.

Filozofie však nemohla zabít onu mocnou Vůli, kterou v sobě Kropotkin měl. Byl příliš silně přesvědčen o pravdivosti svého systému, aby jej opustil nebo jen pasivně přihlížel, pokud jej ostatní zpochybňují; na druhou stranu byl ale příliš vášnivý, příliš dychtil po svobodě a spravedlnosti, aby jej tento logický rozpor zastavil a on se zřekl boje. Obešel dilema tím, že do svého systému začlenil anarchismus a udělal z něj vědecky danou pravdu.

Snažil se podepřít svůj názor tvrzením, že všechny nedávné objevy ve všech vědeckých oborech od astronomie až po biologii a sociologii shodně a stále jasněji dokazují, že právě anarchie je forma společenské organizace, kterou si přírodní zákony vynucují.

Dalo by se podotknout, že ať už byly závěry čerpané ze současné vědy jakékoliv, faktem zůstává, že i kdyby nové objevy toto současné vědecké přesvědčení zcela popřely, zůstal by Kropotkin anarchistou vědě navzdory, stejně jako byl anarchistou navzdory logice. Nebyl by však schopen připustit možnost konfliktu mezi vědou a jeho sociálními aspiracemi a vždy by si vymyslel nějaký způsob (bez ohledu na jeho logičnost), jak svou mechanistickou filozofii smířit se svým anarchismem.

A tak když prohlásil, že „anarchie je koncept světa založený na mechanické interpretaci jevů, který zahrnuje celou přírodu včetně života společnosti“ (příznávám, že se mi nikdy nepodařilo pochopit, co by to mělo znamenat), zapomněl na svůj mechanistický koncept jakožto zcela nedůležitou věc a vrhl se do boje se zápalem, entuziasmem a přesvědčením, jako někdo, kdo věří v účinnost své Vůle a doufá, že svou aktivitou dosáhne nebo pomůže k dosažení svých cílů.

* * *

Kropotkinův anarchismus a komunismus byly ve skutečnosti mnohem spíše plodem jeho citu než rozumu. Jako první u něj mluvilo srdce a pak následoval rozum, který měl impulzy srdce obhájit a podpořit.

Pravou podstatou jeho charakteru byla láska k lidstvu, soucit s chudými a utlačovanými. Skutečně trpěl pro ostatní a nespravedlnost pro něj byla nesnesitelná, dokonce i v případě, kdy fungovala v jeho prospěch.

V době, kdy jsem ho v Londýně často navštěvoval, si vydělával na živobytí přispíváním do vědeckých časopisů a dalších publikací a jeho životní poměry byly poměrně příjemné; cítil ale tak trochu výčitky, že je na tom lépe než většina manuálně pracujících, a vždy jako by se chtěl omlouvat za tu trochu pohodlí, kterou si mohl dovolit. Když mluvil o sobě a dalších lidech, kteří na tom byli podobně, často říkával: „Že jsme byli schopni se vzdělávat a rozvíjet naše schopnosti, že máme možnost uspokojovat intelekt a žijeme v obstojných materiálních podmínkách, to je dáno pouhou náhodou, tím, že jsme se narodili do poměrů, jež nám umožnily mít užitek z vykořisťování, kterému jsou pracující podrobeni. Boj za emancipaci pracujících je tak naší povinností, dluhem, který musíme splatit.“

Jeho láska ke spravedlnosti, a také snaha nějakým způsobem odčinit privilegia, jichž si kdysi užíval, ho vedly k tomu, že se zřekl svého postavení a zanedbával studia, ze kterých mívával takový

požitek, a místo toho se věnoval vzdělávání dělníků v Petrohradě a boji proti carskému despotismu. Poháněn stejnými pocity se následně přidal k Internacionále a přijal za své anarchistické ideje. Nakonec si

mezi různými interpretacemi anarchismu vybral a pojal za vlastní komunistický anarchistický program, který je založen na solidaritě a lásce a jako takový přesahuje i samotnou spravedlnost.

Jak se ale dalo snadno předvídat, jeho filozofie nemohla neovlivnit jeho představu budoucnosti a také formu, jakou měl podle něj boj za její dosažení mít.

Jelikož podle jeho filozofie se to, co se děje, nezbytně dít musí, i anarchistický komunismus, po němž tolik toužil, musí nevyhnutelně triumfovat, jako by to byl přírodní zákon.

A to jej zbavilo všech pochybností a odstranilo z jeho cesty všechny obtíže. Buržoazní svět je předurčen k rozpadu, vlastně se rozpadá už teď, a revoluční akce slouží jen k urychlení tohoto procesu.

Jeho ohromný vliv jakožto propagátora pramenil nejen z jeho velkého nadání, ale také ze skutečnosti, že v jeho podání bylo všechno tak prosté, tak jednoduché, tak nevyhnutelné, že všichni, kdo ho slyšeli mluvit nebo četli jeho články, byli okamžitě nadšeni.

Morální problémy zmizely, protože „lidu“, pracujícím masám, připisoval obrovské schopnosti a všechny ctnosti. Opodstatněně velebil morální vliv práce, neviděl ale dostatečně jasně deprimující a morálně zhoubné účinky bídy a poroby. Myslel si, že stačí zrušit privilegia kapitalistů a moc vládnoucích a všichni lidé se hned začnou navzájem milovat jako bratři a začnou se starat o zájmy ostatních, jako by byly jejich vlastní.

Stejně tak neviděl materiální obtíže, anebo je jednoduše nebral v úvahu. Zastával názor, v té době mezi anarchisty velmi rozšířený, že nahromaděné zásoby jídla a vyrobeného zboží jsou tak velké, že na dlouhý čas dopředu nebude třeba dělat si starosti s výrobou. A vždycky říkal, že okamžitým problémem je problém spotřeby, že pro vítězství revoluce je nezbytné uspokojit potřeby všech, a to ihned a hojně, a že výroba bude následovat rytmus spotřeby. Z této představy vzešla idea „braní si ze skladů“ („presa nel mucchio“), kterou zpopularizoval a která je zajisté tím nej jednodušším způsobem,

jak zahájit komunismus a potěšit masy; současně je to ale cesta ze všech nejprimitivnější a veskrze utopická. A když byl upozorněn, že taková akumulace produktů prostě nemůže existovat protože šéfové obvykle dovolí vyrobit jen tolik, kolik mají šanci se ziskem prodat, a že je tedy možné, že na začátku revoluce bude nutné zorganizovat přidělový systém a usilovat o zintenzivnění výroby, spíše než vyzývat lidi, aby si posloužili ze skladů, které by (jak by se ukázalo) ani neexistovaly, pustil se do vlastního studia a skutečně dospěl k závěru, že takový nadbytek neexistuje a že některé země jsou

neustále ohroženy nedostatkem. Znovu však nabyl optimismu úvahami o obrovském potenciálu zemědělství, pokud se mu dostane podpory vědy. Za příklad si vzal výsledky dosažené několika málo pěstiteli a nadanými agronomy na malých plochách a vyvodil z toho ty nejpovzbudivější závěry, aniž by přemýšlel o potížích, které by působila nevzdělanost rolníků a jejich averze ke změně, a také o čase, který by byl každopádně zapotřebí, aby se dosáhlo všeobecného přijetí nových forem obdělávání a distribuce.

Jako vždy viděl Kropotkin věci takové, jaké by si přál, aby byly, a o nichž my všichni doufáme, že jednou budou; byl přesvědčen, že to, co získáme jedině dlouhým a hořkým bojem, již existuje nebo je snadno dosažitelné.

* * *

V hloubi duše Kropotkin pokládal přírodu za jakousi Prozřetelnost, díky níž musí všude - dokonce i v lidských společnostech - existovat harmonie.

A právě to vedlo mnohé anarchisty k tvrzení, že „anarchie je přirozený řád“, což je fráze s dokonale kropotkinovským nádechem.

Pokud je pravda, že zákonem přírody je harmonie, pak se musíme zeptat, proč příroda čekala, až se zrodí anarchisté, a následně vyčkává na jejich vítězství, aby mohla zničit ony strašné ničivé konflikty, kterými lidstvo odjakživa trpělo.

Nebylo by bližší pravdě říci, že anarchie je boj v lidské společnosti proti nesouladům v přírodě?

* * *

Vyzdvihl jsem dvě chyby, kterých se Kropotkin dle mého názoru dopustil – jeho teorii fatalismu a jeho přílišný optimismus; věřím totiž, že jsem upozoroval škodlivé důsledky, které přinesly našemu hnutí.

Existovali soudruzi, kteří vzali fatalistickou teorii vážně (eufemisticky o ní mluvili jako o determinismu) a následkem toho ztratili veškerého revolučního ducha. Revoluce, říkali, se nedělá; přichází, když pro ni uzraje čas, a je zbytečné, nevědecké a směšné snažit se ji vyprovokovat. A vyzbrojeni takovými pádnými závěry se stáhli z hnutí a šli si po svých. Bylo by ale chybou myslet si, že to byla jen pohodlná výmluva, jak se stáhnout z boje. Znal jsem mnoho soudruhů velké odvahy a velkých kvalit, kteří se vystavovali velkému nebezpečí a kteří obětovali svou svobodu, ba dokonce i život ve jménu anarchie, přestože byli přesvědčeni o zbytečnosti svých činů. Jednali ze zhnusení ze současné společnosti, hnáni duchem pomsty, ze zoufalství nebo pro lásku k velkému gestu, aniž by si však mysleli, že tím slouží věci revoluce. Proto si nevybírali cíle, nečekali na příhodný okamžik a ani se neobtěžovali svou akci koordinovat s akcemi jiných.

Na druhou stranu si ti, kteří si nelámali hlavu s filozofií a chtěli pracovat pro revoluci, představovali, že problémy jsou mnohem jednodušší, než tomu ve skutečnosti je, nepředvíдали obtíže a nepřipravovali se na ně, a kvůli tomu jsme zůstali bezmocní i v situacích, kdy snad existovala šance na účinnou akci.

Nechť se tedy z chyb minulosti poučíme, abychom si mohli vést v budoucnosti lépe.

* * *

Řekl jsem, co jsem říci musel.

Nemyslím si, že by má kritika mohla Kropotkina nějak unížit, jeho osobnost zůstává navzdory tomu všemu jedním ze zářivých světél našeho hnutí.

Pokud je moje kritika správná, ukáže, že žádný člověk není bez chyby, dokonce ani je-li obdařen tak obrovskou inteligencí a šlechetným srdcem jako Kropotkin.

Každopádně anarchisté budou vždy nacházet v jeho spisech pokladnici plodných myšlenek a v jeho životě příklad a podnět k boji za vše, co je správné.

Studi Sociali, 15. duben 1931

Vernon Richards
Malatesta
(životopisné poznámky)
2015

Osobní kopie

Vydalo Nakladatelství Anarchistické federace v Praze v květnu 2018. Z originálu Vernon Richards (ed.): *Life and Ideas: The Anarchist Writings of Errico Malatesta*, vydaného nakladatelstvím PM Press v roce 2015, vybral a přeložil: Marek Vondra, Redakce překladu: Marek Sečkař, Korektury: kosí bratři, Sazba: Stanislav Rubeš, nakladatelstvi.afed.cz // afed@afed.cz

anarchistickaknihovna.org